



## เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้เป็นการเสนอหลักการและแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัย ตลอดจนวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ โดยเสนอเป็นลำดับคือ ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตร จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ความสำคัญหรือประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร วิธีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประเมินผลกิจกรรมเสริมหลักสูตร ความหมายของพลเมืองดี คุณสมบัติและคุณลักษณะของผู้ที่เป็นพลเมืองดี จากความเห็นของบุคคลต่าง ๆ แนวความคิดในการจัดการศึกษาอบรมในเรื่องพลเมืองดีให้แก่เยาวชน

กิจกรรมเสริมหลักสูตร มีความสำคัญมากในการที่จะช่วยให้ความมุ่งหมายทางการศึกษาระบุถึงผลสำเร็จอย่างสมบูรณ์ และยังช่วยส่งเสริมค่านิยมการเรียนการสอน ก่อให้เกิดทักษะด้านต่าง ๆ อีกด้วย (สุมิตร คุณานุกร 2523 : 99) กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน และผู้สอนตามหลักสูตรในปัจจุบัน ดังนั้น นักเรียนที่อยู่ในวัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่มีปัญหาต่าง ๆ ตามหลักจิตวิทยาเด็กวัยนี้ เป็นวัยที่กระสือร้อน อยากรู้ อยากเห็น อยากทดลอง ชอบแสดงออก เพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของหมู่คณะ ในขณะที่สภาพสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เด็กวัยรุ่นอาจเกิดความสับสนในการดำเนินชีวิต ครูจึงควรเข้าใจพัฒนาการของเด็กและแนวทางส่งเสริมให้เด็กเติบโตอย่างมีคุณภาพ โดยการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงออก ในทางที่ถูกที่ควร กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยพัฒนาทางกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาได้ที่ดีที่สุด (บุญส่ง เอี่ยมละออ 2524 : 6)

ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีสิ่งที่จะต้องคำนึงอยู่หลายอย่าง ซึ่งถือว่าจำเป็น ได้แก่ สถาบันหรือโรงเรียน ผู้บริหารและครู ตัวนักเรียน ตลอดจนสภาพสังคมรอบๆ โรงเรียน รวมทั้งสื่อมวลชน นับว่ามีอิทธิพลมากในสมัยปัจจุบัน ปัจจัยเหล่านี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องจะต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้ได้ผลมากที่สุด

### ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี.พ.ศ. 2493 ได้ให้ความหมายของ คำนี้ว่า "กิจ" หมายถึงธุระกรรมหมายถึงการกระทำการงาน ดังนั้น "กิจกรรม" จึง ควรเป็นงานที่ประกอบขึ้นด้วย นั่นคือ ผู้ทำกิจกรรมหรือผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทในการ กระทำการดำเนินงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้ คำว่า กิจกรรมจึงมีความหมายกว้างขวาง เพราะไม่ว่าจะทำอะไรสิ่งนั้นจะถูกเรียกว่า กิจกรรมทั้งสิ้น กรมวิชาการ กระทรวง ศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายไว้ว่า กิจกรรมคือการทำงานและการกระทำทุกอย่างใน สถานศึกษา การเรียนวิชาต่าง ๆ ความหลักสูตรในห้องเรียน เช่น การอ่าน การเขียน เหล่านี้ก็นับว่าเป็นกิจกรรม และยังได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาไว้ว่ากิจกรรม อาจอยู่ในหลักสูตร หรือนอกหลักสูตรก็ได้ ถ้ากิจกรรมใดที่กำหนดไว้ในหลักสูตรบังคับว่าต้อง เรียน ต้องทำ ก็เรียกว่า "กิจกรรมในหลักสูตร" กิจกรรมใดที่ไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร หรือมิได้บังคับว่าจะต้อง เรียนแก่บุคคลในสถานศึกษาร่วมกันจัดให้มีขึ้น โดยมุ่งให้ส่งเสริม การเรียนในชั้นเรียนให้มีผลดีกว่าเดิม กิจกรรมนี้เรียกว่า กิจกรรมนอกหลักสูตร หรือ กิจกรรมพิเศษ (Extra-Curricular Activities or Special Activities) (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2503 : 1-10)

หลักสูตร หมายถึง กิจกรรมหรือประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้ เรียน (ชัชชัย ชัยจิรฉายากุล 2521 : 32) ซึ่งเป็นความหมายของหลักสูตรที่มอง ใ้กว้าง ไปกว่าความคิดแบบเดิม ซึ่งเห็นว่าหลักสูตรเป็นเพียงรายวิชาในการเรียนการ สอนเท่านั้น

ก้อ สวัสดิพิธานิชย์ (2494 : 125) กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร คือการ งานซึ่งครูและนักเรียนจัดเพื่อส่งเสริมความเจริญเติบโตของ เด็ก เพิ่มเติมจากที่มุ่งไว้ใน หลักสูตร

ธนู แสงศักดิ์ (2513 : 3) ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นนอกเวลาเรียนปกติ เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ต่าง ๆ ทั้งนี้สืบเนื่อง กับหลักสูตรและไม่สืบเนื่อง แต่โรงเรียนมีจุดมุ่งหมายในการจัดทำเพื่อให้เกิดพัฒนาในเด็ก โดยให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของการศึกษา

พนัส หันนาคินทร์ (2513 : 159) วสันต์ พรหมบุญ (2522 : 210) ประภาพรณ สุวรรณคู่ช (2524 : 162) และ เอกชัย กี่สุขพันธ์ (2526 : 311) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นนอกเวลาเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนในชั้นเรียน พัฒนาการและประสบการณ์ของนักเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นและดำเนินการโดยนักเรียนเองด้วยความสมัครใจ ซึ่งมีครูเป็นผู้ช่วยเหลือ แนะนำ และได้รับความเห็นชอบและสนับสนุนจากผู้บริหารโรงเรียน นอกจากนี้ ทอมสกินส์ (Tompkins 1950 : 10) ยังกล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นประสบการณ์ที่ดี เป็นส่วนส่งเสริมการเรียนการสอนตามประมวลการเรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นในทุก ๆ ด้าน ช่วยให้นักเรียนดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้

สุมิตร คุพานุกร (2523 : 99-101) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ว่า "กิจกรรมเสริมหลักสูตร" หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการ ความสนใจและส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียน นอกเหนือไปจากกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมการเรียนการสอนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพ อุบนิสัย ค่านิยม และปลูกฝังเจตคติที่พึงประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของหลักสูตรกับกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง กิจกรรมที่มีได้กำหนดไว้ในหลักสูตร และมีได้บังคับให้นักเรียนเรียน แต่โรงเรียนจัดขึ้นให้สอดคล้องกับการเรียนการสอนตามหลักสูตร นอกจากนี้ยังใช้เวลานอกเวลาเรียนสำหรับจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับนักเรียนได้ทำกิจกรรมเหล่านั้น กิจกรรมเสริมหลักสูตรนี้แต่เดิมมีผู้เรียกชื่อว่ากิจกรรมนอกหลักสูตร แต่ในปัจจุบันใช้ชื่อกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทั้งนี้เพราะเป็นกิจกรรมร่วมที่จะช่วยให้การเรียนการสอนตามหลักสูตรได้สมบูรณ์ขึ้น และเพื่อมุ่งส่งเสริมพัฒนาการของนักเรียนในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา ตลอดจนถึงการส่งเสริมความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติที่พึงามให้กับนักเรียนด้วย (อัจฉรา ชิวพันธ์ 2527 : 198)

นักการศึกษา เรียกชื่อกิจกรรมเสริมหลักสูตรซึ่งเป็นกิจกรรมนอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนออกไปต่าง ๆ กัน แต่มีจุดมุ่งหมายในการจัด

กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้เหมือนกัน เช่นเรียกว่า

1. กิจกรรมนอกหลักสูตร (Extra Curricular Activities)
  2. กิจกรรมเสริมหลักสูตร (Promotional-Curricular Activities)
  3. กิจกรรมพิเศษ (Extra Activities)
  4. กิจกรรมร่วมหลักสูตร (Co-Curricular Activities)
  5. กิจกรรมครูและนักเรียน (Teacher Student Activities)
  6. กิจกรรมพัฒนาการ (Developmental Activities)
  7. กิจกรรมโรงเรียน (School Activities)
  8. กิจกรรมริเริ่ม (Initiatory Activities)
  9. กิจกรรมชีวิตในโรงเรียน (School-life Activities)
  10. กิจกรรมนักเรียนหรือกิจกรรมนิสิตศึกษา (Student Activities)
  11. กิจกรรมกลุ่ม (Group Activities)
  12. กิจกรรมกึ่งหลักสูตร (Semi-Curriculum Activities)
  13. กิจกรรมคณะ (Campus-Activities)
  14. กิจกรรมหลักสูตรพิเศษ (Special Curricular Activities)
- (สมลักษณ์ สุกหอม 2522 : 5-6)

เนื่องจากกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือระหว่างครู และนักเรียน จึงมีผู้ให้ความหมายของกิจกรรมนักเรียนไว้คือ คาร์เตอร์ วี. กูด (Good 1945: 7) ให้ความหมายไว้ว่า "กิจกรรมนักเรียนคือโปรแกรมและการจัดดำเนินงาน ซึ่งนักเรียน นักศึกษา หรือสถาบันการศึกษาจัดขึ้นเพื่อสร้างความสนุกสนาน เพิ่มพูนความรู้ ให้โอกาสนักเรียนได้แสดงความสนใจ ความสามารถ ไม่มี การให้หน่วยกิต หักจัดหาเงินเพื่อค่าเนิงานเอง และอยู่ภายใต้การควบคุมของสถาบันศึกษา"

เอลเบอรัท เฟรทเวล (Fretewell 1923: 4 - 5) และ แอร์รี่ แมคคาว์น (McKown 1938: 4) ได้ให้ความเห็นว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นสิ่งที่แยกจากกันไม่ได้ เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรส่วนใหญ่มาจากกิจกรรม

ในหลักสูตร ช่วยเสริมสร้างให้กิจกรรมในหลักสูตรที่ขึ้น คาร์เมล เจ จาไมเอส (Jamias 1969: 98) ก็ได้ให้ความหมายไว้เช่นกันว่า "กิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง การจัดองค์การเพื่อเตรียมเปิดโอกาสในการเสริมประสบการณ์พิเศษ สร้างความสัมพันธ์ชุมชน และเป็นที่ยกประชาธิปไตย ซึ่งนักศึกษาจะได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงการเป็นประชาธิปไตยที่ดีในอนาคต เป็นการสร้างนิสัยที่มีคุณค่า ทักษะที่นำสรรเสริญ อุดมคติที่ถูกต้องอันเป็นการสร้างประชากรที่ดี ที่มีคุณค่าแก่สังคม"

กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมทุกประเภทที่จัดและดำเนินการโดยนักเรียนภายใต้การดูแลของอาจารย์ที่ปรึกษา กิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิชาการโดยตรง ไม่มีการคิดหน่วยกิต แต่เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความถนัด ความสนใจ ความรู้ ความบันเทิง การเข้าร่วมกิจกรรมก็เป็นไปตามความสมัครใจไม่ได้บังคับ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จึงถือว่าเป็นงานที่ซึ่งครูและนักเรียนจัดขึ้น เพื่อให้ส่งเสริมความเจริญเติบโตของนักเรียน เพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เพื่อให้เด็กได้มีความเจริญเติบโตในทุกด้าน ทั้งเจตคติของการจัดการศึกษา (บุญส่ง เอี่ยมละออ 2524 : 6-10) ซึ่งอาจสรุปได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร คือกิจกรรมที่จัดนอกเหนือกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเหล่านี้ไม่มีการบังคับให้นักเรียนเข้าร่วม แต่เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเข้าร่วมในกิจกรรมที่ตนเองถนัด และสนใจของแต่ละคน เพื่อส่งเสริมประสบการณ์ของนักเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นการช่วยนักเรียนให้เกิดความก้าวหน้าและมีพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เพื่อเตรียมตัวไปดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุขตลอดไป

กิจกรรมเสริมหลักสูตร ถึงแม้ที่โลกกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญมาก แต่โรงเรียนจะจัดกิจกรรมได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความพร้อมและความสามารถด้านต่าง ๆ ของโรงเรียนแต่ละโรงเรียน

#### ความสำคัญของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียน นับว่ามีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งค่อนักเรียน เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยตอบสนองความต้องการ

ค่านักจิตวิทยาของนักเรียน ซึ่งต้องการการยอมรับจากบุคคลในวัยเดียวกัน ต้องการความสำเร็จช่วยให้นักเรียนไต่ร่าไปถึงความสามารถพิเศษ ความถนัดตามธรรมชาติ และความสนใจของเขาเอง กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยดึงเอาสิ่งเหล่านี้ให้นักเรียนได้แสดงออกมา ช่วยให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม กิจกรรมเสริมหลักสูตรบางอย่างอาจกลายเป็นอาชีพหรือสิ่งที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ นักเรียน ในเวลาต่อมาได้ ช่วยสร้างความคุ้นเคย การอยู่ร่วมกันระหว่างนักเรียน กับนักเรียน นักเรียนกับครู หรือนักเรียนกับชุมชนให้มีโอกาสทำงานร่วมกัน อีกทั้งยังช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำของเด็กได้ดีกว่าการเรียนในชั้นเรียน เพราะเด็กรู้จักการทำงานเอง การบังคับตนเอง การเลือกกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง (ทองสุข รัตนทวีวงศ์ 2506 : 1)

จันทร์ ชุมปักเมือง (2508 : 20) ได้ให้ความเห็นว่า "กิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแบ่งการเรียนการสอนที่มีความสำคัญ ให้ประสบการณ์ชีวิตประจำวันของผู้เรียนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น"

บุญถิ่น อัครถาวร (2502-2514 : 224) กล่าวว่า "...การอบรมและการศึกษาจะได้ผลสมบูรณ์ ก็อยู่ที่ว่า เราจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือนอกหลักสูตรได้ก็เพียงไร..."

พิชรา จันทร์ประเสริฐ (2512 : 61-63) กล่าวว่า "การให้การศึกษาแก่เด็กเพื่อต้องการให้เด็กพัฒนาตนเองทุกด้านทางโรงเรียน ควรคำนึงถึงกิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียนด้วย เพราะเนื้อหาวิชาทุกแขนงต่างมีความสำคัญยิ่ง แต่จะให้ผลสมเจตนารมณ์ และนำไปใช้ชีวิตประจำวันได้ก็ต้องอาศัยกิจกรรมนอกหลักสูตรมาประกอบด้วย"

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร นับว่ามีความสำคัญและจำเป็นต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก เพราะการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนนั้นมุ่งจะพัฒนานักเรียนในด้านเนื้อหาวิชาเป็นสำคัญ ส่วนการพัฒนาในด้านอื่น ๆ จะได้รับการพิจารณาองลงมา ความมุ่งหมายในการผลิตกำลังคนเพื่อพัฒนาประเทศนั้น ต้องการกำลังคนซึ่งมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจการงาน และความสามารถซึ่งจะปรับตนเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างมี

ความสุข ฉะนั้นการศึกษาควรพิจารณาถึงสิ่งอื่น ๆ ที่จะมีส่วนในการพัฒนานักเรียน นอกจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นสิ่งซึ่งจะช่วยพัฒนานักเรียนไ้รอบค่าน (ธีรนาภรณ์ เสนาลักษณ์ 2518 : 24)

นักการศึกษาหลายท่านเห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ว่ามีคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาตัวผู้เรียนซึ่งเป็นเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง

เฮนรี ซี. แมคคาวน์ (McKown 1938: 4) ได้กล่าวถึง สเปนเซอร์ (Spencer) ซึ่งมีความคิดเห็นว่า "การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นมีความสำคัญเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอน" และ คอฟฟ์แมน (Coffman) แห่งมหาวิทยาลัย มินนิโซตา มีความเห็นว่า "การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษา"

บลันท์ และ คลอสเมียร์ (Blount and Klausmeier 1968:534) มีความเห็นว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำ การรู้จักเคารพนับถือผู้อื่น การมีสุขภาพดี มีความสุข มีทักษะในการใช้ส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย มีอารมณ์ที่มั่นคง มีความสามารถที่จะดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และมีค่านิยมในเรื่องจริยธรรม เขากล่าวต่อไปว่า "การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยให้นักเรียนมีอารมณ์มั่นคง รู้จักค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้เขาสร้างสัมพันธ์กับคนในวัยเดียวกันหรือกับผู้ใหญ่ได้ และยังช่วยให้เขามีโอกาสร่วมทำงานกับคนอื่นกว้างขวางขึ้น ทั้งเพื่อนนักเรียน ครูอาจารย์และผู้ปกครอง"

เอกอล์ฟ อันรูธ (Unruh 1949: 3) มีความเห็นว่า "ไม่ควรพิจารณา กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมพิเศษนอกเหนือไปจากการเรียนการสอน เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะสามารถให้ประสบการณ์ที่ดีที่สุกความความต้องการของหลักสูตร ซึ่งเน้นการปรับตัวของนักเรียนชาย-หญิง ให้ดำรงตนอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้กิจกรรมเสริมหลักสูตรยังสามารถให้บทเรียนอันมีคุณค่ายิ่งแก่ชีวิตด้วย"

จอห์น อาร์ แชนนอน (Shannon 1949: 275) ได้กล่าวไว้ว่า "การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรจะได้รับการพิจารณาว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง

ซึ่งจะท้อถอยบ้างถึง เมื่อมีการจัดทำหลักสูตร..... เพื่อให้เป็นการยอมรับว่า การจัดการศึกษาสามารถช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียนได้ และมีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ยิ่งไปกว่าการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยให้นักเรียนมีโอกาสพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง ไปตามแนวทางที่พึงปรารถนาของผู้พบเห็นยิ่งขึ้น"

### ประโยชน์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

นักการศึกษาของไทยที่ได้อธิบายให้เห็นถึงความสำคัญ และประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้แก่ วัชร ทรัพย์มี (2516 : 1) ซึ่งกล่าวไว้ว่า "การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยให้นักเรียนใช้เวลาว่างอย่างมีคุณค่าประโยชน์ มีเพื่อนมากขึ้น ช่วยพัฒนาความสามารถพิเศษ ช่วยให้นักเรียนเป็นพลเมืองดี และช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ"

ประภาพร ณ สุวรรณสุข (2523 : 48) ได้กล่าวไว้ในเอกสารประกอบการสอนชุดวิชาระบบการเรียนการสอน ของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เรื่อง ประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่า

1. ผู้สอนสามารถใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกลุ่มของผู้เรียนไปในทางที่ดีตามความต้องการของสังคม
2. ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ตรง และสามารถนำเอาประสบการณ์เหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
3. ช่วยส่งเสริมความเจริญเติบโตของผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา
4. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักใช้เวลาว่างไปในทางที่ถูกต้อง
5. ช่วยฝึกผู้เรียนให้รู้จักอยู่ร่วมกันโดยราบรื่นในสังคมประชาธิปไตย
6. ช่วยฝึกให้ผู้เรียนรู้จักใช้ความคิด ตัดสินใจและสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้โดยลำพัง
7. ช่วยฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการร่วมมือกันทำงานในสังคม
8. ช่วยฝึกให้ผู้เรียนมีความสามัคคี รักสถาบันและรักหมู่คณะ
9. ช่วยฝึกให้ผู้เรียนมีระเบียบวินัย



10. ช่วยฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
11. ส่งเสริมความสนใจให้เหมาะกับลักษณะของความแตกต่างของผู้เรียนเป็นรายบุคคล
12. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในสาขาที่ตนถนัด
13. ช่วยลดปัญหาการขาดเรียนของผู้เรียน เพราะถ้าสถาบันได้จัดกิจกรรมในสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ ผู้เรียนก็จะกระตือรือร้นที่จะมาเรียน
14. สร้างอุปนิสัยที่ดีให้แก่ผู้เรียน เช่น การจัดกิจกรรมชุมนุมจะช่วยให้สมาชิกเข้าใจปัญหาของผู้อื่น รู้จักรับใช้ผู้อื่น ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว
15. ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร อาจารย์และผู้เรียน
16. ช่วยทำให้หลักสูตร สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สุมิตร คุวานุก (2523 : 99-101) กล่าวเรื่องประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อส่งเสริมการเรียนในชั้นเรียน
2. ช่วยพิจารณาความสนใจ และความสามารถพิเศษของผู้เรียน พัฒนาความสนใจ พัฒนาทักษะ
3. เพื่อเป็นบริการให้แก่โรงเรียน ทำความสะอาด ปลูกฝังความรัก ความผูกพันต่อโรงเรียน
4. เพื่อเป็นการบริการสังคม เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด
5. เพื่อส่งเสริมการเข้าสังคมและการพักผ่อน มีทักษะในการเข้าสังคม ทำงานเป็นกลุ่มได้
6. เพื่อส่งเสริมการศึกษา

อัจฉรา ชิวพันธ์ (2527 : 198) ได้กล่าวถึงคุณค่าหรือประโยชน์ของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมการเรียนวิชาตามหลักสูตร และผ่อนคลายความเครียดในการเรียนการสอน
2. ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

3. ส่งเสริมพัฒนาการตามความสามารถและความสนใจของนักเรียน

แต่ละคน

4. ส่งเสริมทักษะทางคำนวณ กล้าหาญ และมั่นใจในการแสดงออก

5. ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์แก่เด็ก

6. ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและนักเรียน

7. ส่งเสริมความร่วมมืออันดีระหว่างครู อันจะส่งผลอันดีงามเป็น

แบบอย่างแก่เด็ก และมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน

8. ส่งเสริมการสร้างลักษณะนิสัยอันดีงาม รับผิดชอบ เป็นประชาธิปไตย

9. ส่งเสริมความมุ่งหมายของการ เรียนการสอนตามแนวหลักสูตรประถมศึกษา 2521 ให้บรรลุอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากที่ได้อธิบายมาแล้ว จะเห็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรย่อมมีคุณค่าและประโยชน์ มากมายหลายด้าน ในที่สุดนี้เมื่อนักการศึกษาท่านหนึ่ง ได้กล่าว เป็นการสรุปไว้ว่า

1. กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นเครื่องส่งเสริมนักเรียนในต่าง ๆ

1.1 ส่งเสริมและขยายความสนใจของนักเรียน

1.2 ส่งเสริมความเป็นผู้นำ

1.3 ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคีในหมู่เด็ก

1.4 ส่งเสริมสุขภาพทางกายและทางจิตใจและส่งเสริมการ

ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

1.5 ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2. กิจกรรมเสริมหลักสูตรส่งเสริมวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรให้สมบูรณ์

ยิ่งขึ้น

3. กิจกรรมเสริมหลักสูตรช่วยเหลือในการบริหารงานของโรงเรียน

4. กิจกรรมเสริมหลักสูตร มีส่วนช่วยเหลือชุมชน เช่น กิจกรรมลูกเสือ

กิจกรรมสังคมสงเคราะห์ กิจกรรมกีฬา

5. กิจกรรมเสริมหลักสูตร ส่งเสริมการมีวินัยด้วยตนเอง ส่งเสริม

ความสามัคคี ความเป็นอยู่แบบประชาธิปไตย ส่งเสริมความรับผิดชอบต่อ (บุญส่ง เขี่ยมละออ

สรุปความสำคัญของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่นักเรียนและเยาวชนทั่วไป ใ้มีโอกาสพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง และสังคม ปัจจุบันนี้มีผู้บริหาร ครู-อาจารย์ เป็นจำนวนมากที่เริ่มเห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์แก่นักเรียนแล้ว ยังช่วยสนับสนุนให้หลักสูตรที่ใช้อยู่บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้อีกด้วย ในอนาคตเยาวชนของชาติจะเจริญเติบโต ก้าวหน้า และได้รับประโยชน์ไปพัฒนาสังคม ซึ่งในภาวะที่เหมาะสม จะสะท้อนให้เห็นคุณค่าของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างแท้จริงและเกินขีดในที่สุด

### จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

จุดมุ่งหมายเป็นแนวทางที่จะช่วยให้ผู้ดำเนินงานยึดเป็นหลัก หรือเป็นแนวทางในการทำงาน และเป็นการกำหนดขอบเขตของงาน จึง เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะขาดเสียมิได้ จุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงช่วยให้ผู้ดำเนินการงานการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรรู้ขอบเขตความรับผิดชอบใดมีกำหนดไว้หลายลักษณะดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการจัดกิจกรรมนักเรียนระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษา พุทธศักราช 2520 คือ

1. เพื่อให้เป็นผู้นำที่มีระเบียบวินัย
2. เพื่อให้มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. เพื่อให้มีความเข้าใจและเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
4. เพื่อให้มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติคามสิทธิและหน้าที่ภายในขอบเขตของกฎหมาย
5. เพื่อให้มีความซาบซึ้งในคุณค่า คำรงไว้และส่งเสริมเอกลักษณ์วัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทย
6. เพื่อให้เกิดความรักและสามัคคีในหมู่คณะ
7. เพื่อส่งเสริมทักษะ ความถนัด และความคึกริเริ่มสร้างสรรค์

8. เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจ และรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
9. เพื่อให้รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและสร้างความมั่นคงของชาติ
10. เพื่อให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม
11. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และการจัดการศึกษา  
(กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2521 : -)

นพพงษ์ บุญจิตรกุลย์ (2517 : 3-4) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้คือ

1. เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองดีของชาติ
2. เพื่อให้เด็กรู้จักนำตนเองและบังคับตนเอง
3. เพื่อให้มีความร่วมมืออันดีต่อกัน
4. เพื่อให้ค้นพบความสามารถพิเศษ ความถนัด และความสนใจของ  
ตนเอง
5. เพื่อก่อให้เกิดวินัยที่ดี ส่งเสริมให้เคารพกฎข้อบังคับต่าง ๆ ในสังคม
6. เพื่อให้ความสามัคคีในหมู่คณะ หยิ่งในเกียรติของสถานศึกษาและมี  
ขวัญดี
7. เป็นการส่งเสริมทักษะต่าง ๆ เช่น ทักษะในการเป็นผู้นำ การทำงานร่วมกัน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และเกิดความสุขสนานที่จะได้ทำงานที่ตนเองสนใจ
8. เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียน และนักเรียนกับ  
ผู้เรียนเอง
9. ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพบุคลิกภาพ มีความรับผิดชอบ และรู้จัก  
เคารพบุคคลอื่น
10. เพื่อช่วยให้หลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ช่วยให้ผู้บรรลุวัตถุประสงค์ทาง  
การศึกษาอย่างแท้จริง
11. ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้วิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรให้ดีขึ้น
12. ช่วยให้ผู้เรียนได้ใช้เวลาว่างอย่างมีประโยชน์และมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามยังมีผู้กำหนดความมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้อีก ทั้งนี้เพื่อให้การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ก่อนที่จะนำไปจัดจริง ๆ คือ

1. เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้เพิ่มเติมจากวิชาต่าง ๆ นอกเหนือจากการเรียนในห้องเรียน
  2. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ให้มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่หิ้ง ส่วนตัวและส่วนรวม มีน้ำใจนักกีฬา มีจรรยาบรรณทางอื่นทั้งงาม
  3. เพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้โดยการกระทำ
  4. เพื่อให้นักเรียนใช้เวลาว่างให้ถูกต้อง และเกิดประโยชน์ ทั้งนี้กิจกรรมเสริมหลักสูตรจึงต้องให้นักเรียนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่
  5. เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีการติดต่อช่วยเหลือจากบุคคลากรจึงต้องให้นักเรียนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้เกิดประโยชน์ของนักเรียนด้วย
  6. เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดีให้นักเรียน เปิดโอกาสให้มีการแสดงออกตามความสามารถและเป็นที่ยอมรับในสังคม
- (อัจฉรา ชิวพันธ์ 2527 : 202-203)

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีข้อควรคำนึงอีกประการหนึ่งคือ การจัดกิจกรรมที่จะต้องเป็นไปตามแนวนโยบายที่คงการปลูกฝังเยาวชนของชาติให้มีคุณภาพ มีระเบียบวินัย ตลอดจนเป็นพลเมืองที่ดี ทั้งนี้ กิจกรรมที่จัดจึงควรมีจุดประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อสนองความต้องการทางจิตวิทยา เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออก และหาคุณค่าของแรงกดดันอันจะเกิดประโยชน์แก่การศึกษา
2. เพื่อเป็นการเตรียมเด็กให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตย
3. เพื่อเสริมสร้างการรู้จักนำตนเองและบังคับตนเองได้ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพชีวิต มีความเชื่อมั่นยิ่งขึ้น

4. เพื่อสำรวจ ทัศนคติความสนใจและความถนัดของแต่ละบุคคล เป็นการส่งเสริมการแสดงออกด้านความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ของตนเอง
  5. เพื่ออบรมสั่งสอนเด็กให้เป็นคนมีศีลธรรม มีจรรยาบรรณที่ดี
  6. เพื่อชักจูงและแนะนำเด็กให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เป็นการช่วยลดปัญหาด้านความประพฤติและระเบียบวินัยให้น้อยลง
  7. เพื่อให้เด็กสนใจกับกิจกรรมของโรงเรียนให้มากขึ้น
  8. เพื่อช่วยให้หลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษา
- อย่างแท้จริง
9. เพื่อก่อให้เกิดวินัยที่ดี ส่งเสริมให้เคารพกฎข้อบังคับในสังคม
  10. เพื่อสอนให้มีการร่วมมือกันในวงสังคม
  11. เพื่อให้รู้จักวิธีการทำงานเป็นหมู่คณะ รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยกลุ่มและช่วยตนเอง รู้จักปรับตัวเข้ากับกลุ่มได้
  12. เพื่อให้เด็กมีความสมบูรณ์ทั้งทางกายและจิตใจ
  13. เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียน
  14. เพื่อเตรียมตัวเด็กให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว และเป็นสมาชิกที่ดีต่อสังคมในอนาคต

(ประคัม นิลทังงา 2524 : 23-25)

ในต่างประเทศมีผู้ที่กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ เพื่อเป็นหลักในการดำเนินงานการจัดกิจกรรมได้แก่

แอนนา เฮเลน แกลเลคเซอร์ (Gallagher 1965: 40) ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้คือ

1. กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยให้นักเรียนปรับตนเองให้เข้ากับสภาพชีวิตการเป็นนักเรียน
2. กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยสร้างความสมดุลง่ายระหว่างการใช้เวลาเรียนและการใช้เวลาว่าง



3. กิจกรรมเสริมหลักสูตรจะช่วยสร้างเสริมความสนใจและทักษะในการจัดกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
4. กิจกรรมเสริมหลักสูตรอาจจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสำรวจอาชีพต่าง ๆ
5. นักเรียนสามารถเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยมีอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำ

เมื่อพิจารณาจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่มีผู้กำหนดไว้ และจะเห็นว่าจุดมุ่งหมายจะบ่งบอกถึงแนวทางหรือวัตถุประสงค์เป็นส่วนใหญ่ นอกจากจะมุ่งเพื่อการพัฒนาตัวนักเรียนด้านต่าง ๆ แล้ว ยังจะมุ่งส่งเสริมเรื่องอื่น ๆ อีกด้วย จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น มีความเจริญงอกงามเป็นสถานที่สมบูรณ์ พัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ตลอดจนได้รู้จักคุณค่าของเวลา ความมีน้ำใจ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการเรียนการสอนในหลักสูตร พัฒนาความสนใจและความสามารถพิเศษ ตลอดจนการส่งเสริมให้มีการร่วมอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกด้วย

### ประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้หลายประเภท แต่ถ้าวัดพิจารณาถึงการจัดกิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียนปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1. กิจกรรมเสริมหลักสูตรแบบบังคับ หมายถึง กิจกรรมที่นักเรียนต้องเลือกเรียนอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 คาบ ทุกภาคเรียน เช่น
  - 1.1 กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด เนตรนารี หรือกิจกรรมผู้นำเพื่อประโยชน์
  - 1.2 กิจกรรมศาสนา
  - 1.3 กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย
  - 1.4 กิจกรรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์

- 1.5 กิจกรรมการใช้ห้องสมุด
- 1.6 กิจกรรมส่งเสริมการใช้สินค้าไทย
- 1.7 กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม
- 1.8 กิจกรรมทัศนศึกษา
- 1.9 กิจกรรมนันทนาการ
- 1.10 กิจกรรมส่งเสริมวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร  
(กระทรวงศึกษาธิการ 2526 : 103)

2. กิจกรรมเสริมหลักสูตรตามความสนใจของตัวนักเรียน จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ หรือไม่ก็ได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมอาจเน้นการจัดทำร่วมกัน มีคณะกรรมการ อาจารย์ที่ปรึกษา ตัวอย่าง กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่

- 2.1 การปกครองหรือการบริหาร เช่น สถานักเรียน กรรมการนักเรียน
- 2.2 การบำเพ็ญประโยชน์ เช่น กลุ่มอาสาสมัครทำงานห้องสมุด กลุ่มรณรงค์เพื่อความสะดวก กลุ่มรณรงค์สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ
- 2.3 การกีฬา เช่น ชุมนุมฟุตบอล ชุมนุมแบกมินตัน ฯลฯ
- 2.4 ค่ายวิชาการ เช่น ชุมนุมภาษาไทย ชุมนุมวิทยาศาสตร์ ชุมนุมภาษาอังกฤษ
- 2.5 การพิมพ์ เช่น ชุมนุมที่จัดทำหนังสือประจำโรงเรียน วารสารของชุมนุมวิชาการ
- 2.6 การประชุม เช่น นักเรียนจัดบรรยายหรืออภิปรายกันเอง เชิญบุคคลภายนอกมาบรรยายหรือปาฐกถา
- 2.7 การรื่นเริงหรือสันทนาการ เช่น ชุมนุมละคร ชุมนุมดนตรี ชุมนุมศิลปเพื่อนำ
- 2.8 กิจกรรมเบ็ดเตล็ด จัดขึ้นตามความสนใจของนักเรียน เช่น ชุมนุมสะสมแสตมป์ ชุมนุมถ่ายภาพ

กิจกรรมเสริมหลักสูตรในระดับประถมศึกษา มีผู้ที่ทำการวิจัยและเขียนไว้หลายท่านและสรุปประเภทของกิจกรรมหลักสูตรไว้ได้แก่



วันนอร์ มะทา (2523 : 3) แบ่งประเภทของกิจกรรมแตกต่างออกไป  
 เช่น กิจกรรมการประชุม (Assembly) กิจกรรมประเภทจัดตอนกลางคืน (Club Night)  
 กิจกรรมการสมาคมและการพักผ่อน (Social and Recreation) กิจกรรมประเภท  
 สร้างความสัมพันธ์ (Joint Programs) กิจกรรมประเภทแลกเปลี่ยนสิ่งของความรู้  
 หรือความสนใจ (Club Exchanges) กิจกรรมประเภทเสริมการเรียนการสอน  
 (Club Assistants to the Teachers) กิจกรรมประเภทการร่วมพัฒนาสถาน  
 ศึกษา (Replaying and Repairing School Property) กิจกรรมประเภทการ  
 ผลิตและจำหน่ายสิ่งของ (Making and Selling Articles)

ปราโมทย์ แก้วคล้าย (2519 : 19-22) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรม  
 เสริมหลักสูตรอย่างง่าย ๆ เป็นกิจกรรมการจัดงานรื่นเริงในโอกาสต่าง ๆ กิจกรรม  
 การไปทัศนศึกษาหรือพักผ่อน การแข่งขันกีฬานักเรียน การร่วมพิธีทางศาสนา กิจกรรม  
 การบำเพ็ญประโยชน์ คลาสนักนักเรียน เป็นต้น

วสันต์ พรหมบุญ (2522 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยและสรุปผลประเภท  
 กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จัดในโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่มี 9 ประเภทคือ กิจกรรมที่  
 ส่งเสริมการเป็นผู้นำ และการปกครองตนเอง การบำเพ็ญประโยชน์และสังคมศาสตร์  
 ศาสนา และประเพณี สังคมและการเข้าสังคม การกีฬา การรื่นเริง หรือนันทนาการ  
 การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ลูกเสือและเนตรนารี วิชาการ

จากการศึกษาเกี่ยวกับประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร จากผู้ทำการวิจัย  
 หลายท่านมีความเห็นโดยสรุปได้กิจกรรม 10 ประเภทคือ

1. กิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองและการประชุม
2. กิจกรรมเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์
3. กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและสังคมสงเคราะห์
4. กิจกรรมเกี่ยวกับสังคม ศิลปะ และวัฒนธรรม
5. กิจกรรมเกี่ยวกับนาฏศิลป์ กนกรี และการรื่นเริง
6. กิจกรรมทางค่านิยมและนันทนาการ
7. กิจกรรมค่านิยมวิชาการ

8. กิจกรรมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และงานอดิเรก
9. กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด
10. กิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและการใช้สินค้าไทย

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในแง่การปฏิบัติผู้บริหารโรงเรียนมักจัดทำเป็นรูปโครงการหรือเรียกว่า กิจกรรมประเภทโครงการ ซึ่งจัดขึ้นเพื่อให้ทุกคน ไม่ว่าครู-อาจารย์ นักเรียน ได้เข้าร่วมกันจัดขึ้น โดยอาศัยปัจจัยภายนอก เช่น ชุมชน และกลุ่มบุคคลเข้าช่วยเหลือ เมื่อสรุปความเห็นแล้ว จะพบว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรมี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทที่นักเรียนต้องเข้าร่วมกิจกรรมทุกคน กับกิจกรรมประเภทที่นักเรียนเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ และความถนัดของนักเรียนเอง อย่างไรก็ตามกิจกรรมหลายประเภทดังกล่าวข้างต้น เมื่อนำมาปฏิบัติในโรงเรียนจะต้องปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน ซึ่งอาจจะจัดเป็นโครงการ กิจกรรม โดยกำหนดวัน เวลา จุดมุ่งหมาย ขอบข่ายของโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ไว้ให้รัดกุม และสามารถปฏิบัติได้อย่างไคผลในสภาพปัจจุบัน

#### วิธีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้บริหารและผู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมครูไ้ทราบถึง "หลักการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร" เสียก่อน เพื่อให้ครู-อาจารย์ และบุคลากรอื่น ๆ ได้ยึดเป็นแนวทางในการเข้าร่วมและปฏิบัติไ้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และมีรายละเอียดซึ่งโรงเรียนพึงพิจารณาสิ่งต่อไปนี้

1. โรงเรียนควรเตรียมเด็กตามครรลองของประชาธิปไตย
2. โรงเรียนจะต้องมีโปรแกรมที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์
3. ให้นักเรียนทุกคนไ้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและทั่วถึง
4. การให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรมากเกินไป
5. ไม่ควรให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรมากเกินไป
6. โรงเรียนควรจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

7. ก่อนจะจัดกิจกรรม ควรมีการพิจารณาให้สมาชิกได้เสนอความคิดเห็นและคัดค้านในสิ่งต่าง ๆ
8. เกี่ยวกับการเงินของชุมชน ควรมีการใช้จ่ายให้เหมาะสม มีบัญชีและหลักฐานการรับ-ส่ง
9. โรงเรียนควรแถลงเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนให้นักเรียนเข้าใจได้โดยสะดวก

(บุญส่ง เอี่ยมละออ 2524 : 6-10)

กระทรวงศึกษาธิการ ใ้กว้างหลักเกณฑ์การจัดกิจกรรมไว้ในคู่มือการจัดกิจกรรมนักเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2520 (กระทรวงศึกษาธิการ 2520:4)

1. การจัดกิจกรรมต้องเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล
  2. จะต้องเป็นไปเพื่อวางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
  3. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนให้มีระเบียบวินัยในตนเอง
  4. จะต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียนและครู
  5. การจัดกิจกรรมจะต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ
  6. การจัดกิจกรรมใด ๆ จะต้องมีการและระเบียบข้อบังคับของกิจกรรม โครงการและระเบียบข้อบังคับจะต้องเป็นของโรงเรียน
  7. นักเรียนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมบังคับอย่างใดอย่างหนึ่งตามความสามารถ ความถนัด ความสนใจ อย่างน้อย 1 กิจกรรม
  8. ทุกกิจกรรมจะต้องมีครูอาจารย์ในโรงเรียนเข้าร่วมรับผิดชอบ
- คำเนิการ
9. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมจะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ปัจจุบันในสถานศึกษา เว้นแต่วิทยากรให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา
  10. การจัดให้มีกิจกรรมเลือกใด ๆ หรือไม่ให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าสถานศึกษา
  11. การจัดกิจกรรมใด ๆ ให้โรงเรียนควบคุมการรับ-จ่ายเงินหรือวัสดุสิ่งของอื่น ๆ ให้เป็นไปตามระเบียบ ประหยัด เพื่อความมั่นคงของชาติ

12. ในกรณีที่หัวหน้าสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่ากิจกรรมใด ๆ ไม่เหมาะสม มีการกระทำหรืออาจนำมาซึ่งภัยอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ ให้สถานศึกษาสั่งยกเลิกกิจกรรมนั้น ๆ

บุญทัน อยู่ชมบุญ (2524 : 41-42) ได้รวบรวมหลักการจัดกิจกรรมนักเรียนที่ควรยึดถือเป็นแนวปฏิบัติเอาไว้ว่า ควรตั้งจุดมุ่งหมายให้แน่นอน เก่นชัด และให้สอดคล้องกับนโยบายของโรงเรียนและสภาพท้องถิ่น ควรร่วมกันวางโครงการและรายละเอียดต่าง ๆ ของกิจกรรมที่ดำเนินการจัดให้มีการบริหารและการนิเทศติดตามผลอย่างมีระบบ โดยเฉพาะครู อาจารย์ ในโรงเรียนทุกคนต้องเห็นความสำคัญของกิจกรรมและตระหนักว่า การจัดกิจกรรมนักเรียนนั้นมุ่งจะช่วยการพัฒนาตัวนักเรียนเป็นสำคัญ กิจกรรมนักเรียนควรมีความสำคัญเท่ากับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและควรจะต้องสอดคล้องกับบทเรียนในชั้นเรียนและการดำเนินงานควรมาจากการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินงานนักเรียน เพื่อที่จะได้เสนอกฎข้อบังคับ โดยมีครูเป็นเพียงที่ปรึกษา กิจกรรมหนึ่ง ๆ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนที่สนใจได้ปฏิบัติกิจกรรมอย่างทั่วถึง และไม่ควรมีนักเรียนมากในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเท่านั้น ควรจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือการจัดกิจกรรมบ้าง ประการสุดท้ายที่ควรเน้นคือควรจะมีการประเมินผลการจัดกิจกรรม เพื่อแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องต่อไป

จูไร ลียากาศ (หน่วยศึกษานิเทศก์, กรมสามัญศึกษา 2525 : 7-8) ได้ให้แนวคิดในการจัดกิจกรรมนักเรียนไว้ดังนี้

1. ควรให้นักเรียนเลือกเข้ากิจกรรมด้วยความถนัดความสนใจ ไม่เป็นการบังคับ
2. ไม่ควรนำคะแนนมาใช้ในการประเมินผล แต่ควรเน้นคุณค่า สนุกสนาน เพลิดเพลิน เป็นประโยชน์
3. การจัดกิจกรรมควรเป็นเรื่องของนักเรียน โดยเน้นแบบ "นักเรียนเป็นศูนย์กลาง" (Student center) ควรให้เด็กจัดการเอง วางแผนเอง โดยที่ครูเป็นที่ปรึกษา
4. กิจกรรมทุกประเภทต้องมีกติกา มีระเบียบ และข้อบังคับ เพื่อเป็นแนวทางให้เด็กดำเนินการอย่างถูกต้อง

5. เทคนิคในการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างลักษณะนิสัยควรมีลักษณะดังนี้
  - ก. สร้างแรงจูงใจให้นักเรียนสนใจ
  - ข. การปลุกฝังให้กระทำ
  - ค. การสร้างเสริมการกระทำ
6. กิจกรรมที่จัดต้องมีความเหมาะสมกับระดับชั้น วัย และเพศของนักเรียน
7. ควรมีการประเมินผลการจัดกิจกรรมทุกครั้ง

ในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น ควรประกอบด้วยหลักการหรือปัจจัยต่าง ๆ เพื่อประกอบกันเป็น "กระบวนการจัดกิจกรรม" อันได้แก่ การวางแผนการจัดงานหรือหน่วยของงาน การจัดบุคลากร การสนับสนุน การควบคุม และการประเมินผล

1. การวางแผนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ การกำหนดจุดมุ่งหมาย การวางแผนของงานและโครงการ การกำหนดเป้าหมาย ตลอดจนการศึกษา ข้อมูลพื้นฐานจากที่เคยปฏิบัติมาแล้ว และสภาพของสังคมปัจจุบัน ในขั้นตอนนี้ถือว่ามีความสำคัญ เพราะเป็นการระดมความคิดของบุคลากรทุกฝ่าย ทั้งผู้บริหารและปฏิบัติเป็นการ เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกต่อเป้าหมายอันสูงสุด

2. การจัดงานหรือหน่วยของงาน ซึ่งในเรื่องนี้ผู้บริหารอาจจัดตามลักษณะของกิจกรรมโดยจัดเป็นโครงการ เป็นกิจกรรมโดยมีผู้ควบคุมเป็นรายบุคคล และคณะบุคคล มีสายงานบังคับบัญชาไปตามสายงาน มีการมอบอำนาจสืบต่อกันไป

3. การจัดบุคลากร เพื่อให้เหมาะกับงานแต่ละกิจกรรม บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน คือผู้บริหาร คณะกรรมการบริหารสถานศึกษา ครู-อาจารย์ ผู้ปกครองและนักเรียน

3.1 บทบาทของผู้บริหาร มีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นอย่างมาก เพราะเป็นทั้งนักวางแผน ผู้ดำเนินงาน ผู้ประสานงาน และควรมีหน้าที่เตรียมบุคคล ทำความเข้าใจเรื่องวิธีการดำเนินงานและคุณประโยชน์ที่ได้รับ (รัชนาภรณ์ เสนาลักษณ์ 2518 : 38)

3.2 ครู-อาจารย์ ควรมีบทบาทต่อการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทั้งนี้  
บลันท์ และ คลอสไมเยอร์ (Blount and Klausmeies 1968 : 545) กล่าวไว้ว่า

"ครูควรช่วยเหลือนักเรียนในการเลือกประเภทกิจกรรมเสริมหลักสูตร  
เหมือนกับการที่ครูจะทบทวนเตรียมบทเรียน เช่น ครูจะทบทวนกระตุ้นให้  
นักเรียนประเภทที่อายุเขารวมกิจกรรมอย่างน้อย 1 ชั่วโมง ในเวลา  
เดียวกันก็จะทบทวนช่วยย่นยั้งนักเรียน ซึ่งเรียนไม่เก่ง ไม่ไห้เขารวมกับ  
การจัดกิจกรรมมากเกินไป เมื่อมีเวลาไว้สำหรับเนื้อหาวิชาซึ่งต้อง  
เรียนบาง"

การให้คำแนะนำของครู-อาจารย์ควรเป็นไปในแนวทางให้นักเรียน  
ได้รู้จักมีอิสระในการตัดสินใจ เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสทดลองความคิดริเริ่ม แม้ว่า  
บางครั้งอาจจะมีการผิดพลาดซึ่งต้องช่วยแก้ไขในเวลาต่อมาก็ตาม

3.3 ผู้ปกครอง มีบทบาทในการกำหนดให้นักเรียนในความปกครอง  
ได้เข้าร่วมกิจกรรมและอาจเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ หรือเป็นที่ปรึกษาพิเศษในการ  
ดำเนินงาน ตลอดจนให้ความช่วยเหลือท่านอื่น ๆ

3.4 นักเรียน มีฐานะทั้งเป็นผู้ดำเนินงานและผู้เข้าร่วมกิจกรรม และ  
ภาวะในการจัดแบ่ง เวลาในการศึกษาวิชาการและการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม

4. การสนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทใน  
การวางแผนงานให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในสถานต่าง ๆ ไว้ก่อน  
ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะ

- 4.1 การเตรียมบุคลากร การให้การศึกษา การเพิ่มพูนความรู้
  - 4.2 การให้คำแนะนำ แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง
  - 4.3 การให้ความร่วมมือในการจัดบุคลากรในหน่วยงาน
  - 4.4 การให้ความช่วยเหลือในการจัดสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวก  
ความสะดวก
  - 4.5 การกำหนดเวลาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
  - 4.6 การให้ความร่วมมือในการจัดหาเงินเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรม
5. การควบคุมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้บริหารควรจัดอาจารย์ที่

ปรึกษาให้แก่นักเรียน เพื่อให้การจักกิจกรรมดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้  
องค์ประกอบในการควบคุม ได้แก่

5.1 ครู-อาจารย์ที่ปรึกษา ควรให้คำแนะนำในเรื่องที่นักเรียน  
ต้องการปรึกษาไม่ตongควบคุมเข้มงวดนัก

5.2 ควบคุมรายรับ-จ่ายเงินในการจักกิจกรรมเสริมหลักสูตร ควร  
เน้นเรื่องความรับผิดชอบในหน้าที่ รู้จักทำงานอย่างถูกต้อง ระมัดระวังการใช้จ่ายให้  
สมคุณุสัย

5.3 ควบคุม เวลา สถานที่ อุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสะดวก  
เรื่องนี้ควรกำหนดให้คณะกรรมการแต่ละคณะควบคุมกันเอง และมีการมอบหมายอำนาจ  
สิทธิ์ขาดในการอนุญาต

6. การประเมินผลการจักกิจกรรมเสริมหลักสูตร การประเมินผลเป็นการ  
สะท้อนให้เห็นว่า การจักกิจกรรมมีความสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และเป็นการ  
สำรวจจากความสนใจ ความต้องการของสมาชิก ได้รู้ชอบบกพร่องต่าง ๆ วิธีการประเมิน  
ผลควรประเมินจากทุกกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรม

### สรุปขั้นตอนการจักกิจกรรมนักเรียน

1. ขึ้นเตรียมงาน ได้แก่ การเตรียมบุคลากร เช่น ผู้บริหารเอง ครู-  
อาจารย์ โดยวิธีการศึกษา กูงาน อภิปรายแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการเตรียม  
สถานที่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการอำนวยความสะดวก
2. ขึ้นริเริ่ม โดยการประชุมชี้แจง ให้ความรู้ให้นักเรียนเกิดความสนใจ  
เห็นความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้
3. ขึ้นดำเนินการ พิจารณาคัดเลือกครูทำหน้าที่ปรึกษากิจกรรมและแต่งตั้ง  
คณะกรรมการดำเนินงาน จัดทำเอกสาร แนะนำ เผยแพร่ ตลอดจนการประชุมกลุ่ม  
เพื่อหาแนวทางและการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน
4. ขึ้นประเมินผล การจักกิจกรรมทุกครั้งจะต้องมีการประเมินผลเพื่อ  
ต้องการทราบว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ มาก-น้อยเพียงไร มีปัญหาอุปสรรคอะไร

ที่จะต้องแก้ไข ควรมีขั้นตอนในการทำงานคือ วางแผน กำหนดวิธีการ เวลาและ เครื่องมือ ทรัพยากร และลงมือประเมินผลการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ ข้อมูลของการประเมิน เพื่อนำผลที่ได้เสนอหรือเผยแพร่ต่อไป

จากรายงานผลการวิจัย ในเรื่องการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรหลาย ๆ ระดับ หลาย ๆ สังกัด ทำให้ทราบว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความสำคัญใน เรื่องหลักและวิธีการดำเนินการจัดกิจกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งผู้บริหาร ครู-อาจารย์ นักเรียน ต้องรู้เพื่อช่วยให้การจัดกิจกรรมมีประสิทธิภาพและให้บรรลุเป้าหมาย สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรคคือ กลุ่มบุคคลไม่รับบทบาทและหน้าที่ของตนเอง และยังมีปัญหา เรื่องการเงิน เวลาในการจัดวัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ เพื่อช่วยเสริมสร้างในการจัด การเรียนการสอน และให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกตามความถนัดและความสนใจใน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้บรรลุเป้าหมายนั้น ผู้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมจะ ต้องรู้หลักบริหารในการจัดกิจกรรม กล่าวคือ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการจัด กิจกรรม ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินงาน ตลอดจนควบคุมการดำเนินงานให้เป็น ไปแนวทางที่ต้องการ ต่อจากนั้นก็ยิ่งรวมถึงบทบาทของผู้บริหาร อาจารย์ที่ปรึกษา ครู-อาจารย์ ผู้ปกครอง นักเรียน และนักศึกษา รวมทั้งการสนับสนุนในเรื่องบุคลากร การเงิน กำหนดเวลา วัสดุอุปกรณ์ และสถานที่ ตลอดจนการควบคุมการดำเนินงาน และการประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

#### การประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรทุกครั้ง จำเป็นต้องมีการประเมินผล เพื่อให้ผู้ ดำเนินการจัดได้รู้ผลการดำเนินงานของตนว่าสอดคล้องหรือสนองจุดมุ่งหมายที่กำหนด กไว้หรือไม่ หรือเพื่อศึกษาข้อบกพร่องในการดำเนินงาน และควรรหาทางแก้ไขอย่างไร บุคคลที่ควรมีส่วนร่วมในการประเมินผล ได้แก่ ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ที่ปรึกษา สมาชิก หรือนักเรียน ผู้ปกครอง สิ่งที่สำคัญคือต้องประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมของนักเรียน ความหลักเกณฑ์การประเมินผลของกระทรวงศึกษาธิการด้วย

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การประเมินผลมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะ การประเมินผลทำให้เกิดผลดังนี้



1. ได้ศึกษาความจริงเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค ตลอดจนปรัชญาอันจะนำไปสู่การเลือกโครงการที่เหมาะสม
2. เป็นการตรวจสอบความพร้อมเบื้องต้นของบุคลากร อาคารสถานที่ งบประมาณและอื่น ๆ เพื่อตัดสินใจเลือกวัตถุประสงค์ของกิจกรรม
3. ได้ศึกษาการดำเนินงานในโครงการนั้นว่าได้บรรลุวัตถุประสงค์ ในแง่ปริมาณคุณภาพมากน้อยเพียงใด
4. จุดเด่น จุดด้อย ตลอดจนการดำเนินงานกิจกรรมนั้น ๆ ถ้ามีการประเมินผล จะทำให้มีประสิทธิภาพของกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้นมีลักษณะโดยส่วนรวมดีขึ้น และได้ผลสมความมุ่งหมาย รวมทั้งมีความเที่ยงตรงและแน่นอน เกี่ยวกับผลงานที่ได้รับด้วย
5. การประเมินผล อาจจะทำให้เกิดความเข้าใจกัน และร่วมมือร่วมใจกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่จะฉันทกำลัง เพื่อนำเอาพลังงานภายในบุคคลออกมาใช้ได้ประโยชน์อย่างเต็มที่ต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น ๆ (สุภา หรุจิตวิวัฒน์ 2526:31-32)

แฟรงค์ลิน เอ มิลเลอร์ และ คณะ ( Miller and Other 1956:

594-605) เสนอหลักการประเมินผลกิจกรรมที่สำคัญ 8 ประการคือ

1. การประเมินผลกิจกรรมนักเรียนเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินผลงานของโรงเรียนในค่านคุณภาพการเรียนการสอนด้วย
2. จะต้องประเมินองค์ประกอบทุกเรื่อง ของกิจกรรมนักเรียน
3. บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจะต้องมีส่วนในการประเมิน
4. การประเมินผลจะต้องใช้วิธีการหลาย ๆ อย่าง ทั้งที่เป็นแบบแผนและไม่เป็นแบบแผน
5. การประเมินผลจะต้องใช้เป็นปรนัยมากที่สุด
6. ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลจะต้องนำมาจัดและวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุปและจัดทำข้อเสนอแนะ
7. ผลการประเมินจะต้องเก็บรักษาและนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงงานกิจกรรมนักเรียนให้ดีขึ้นอยู่เสมอ
8. การประเมินผลกิจกรรมนักเรียน เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่จะต้องกระทำอยู่ตลอดเวลาเป็นระยะ ๆ

การประเมินผลควรมีขั้นตอนของการประเมิน มีผู้เสนอว่าการประเมินผลกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรมีการตั้งวัตถุประสงค์ของการประเมินไว้ก่อนว่า

1. ใ้ทราบว่าได้ทำกิจกรรมไปแล้วเพียงใด
  2. ตรวจสอบว่าอะไรได้ผลดี อะไรได้ผลเสีย
  3. ปรับปรุงกิจกรรมนักเรียนให้ดีขึ้นในอนาคต
- (บุญส่ง เขี่ยมละออ 2524 : 10)

เช่นเกี่ยวกับการปรับปรุงกิจกรรมเสริมหลักสูตร จำเป็นต้องอาศัยผลของการประเมินไปใช้ประกอบการพิจารณาเสนอ อาจจะถูกความสนใจของนักเรียน และคุณประโยชน์ที่จะเกิดแก่นักเรียนด้านใดบ้าง เกณฑ์ซึ่งอาจนำมาใช้ได้คือ การตั้งคำถามไว้ดังต่อไปนี้คือ

1. กิจกรรมเป็นที่สนใจของนักเรียนในระดับนั้นหรือไม่
  2. กลุ่มคนในสถานศึกษามีความเข้าใจเรื่องกิจกรรมนั้นเพียงใด
  3. กิจกรรมนั้นจะสร้างเสริมการจัดการเรียนการสอนหรือไม่
  4. กิจกรรมนั้นจะสามารถช่วยทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และความเข้าใจในสิ่งซึ่งเป็นรากฐาน (originality) เพียงใด
  5. กิจกรรมนั้นจะช่วยทำให้นักเรียนมีประสบการณ์กว้างขวางขึ้นหรือไม่
  6. กิจกรรมนั้นจะช่วยพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียนเพียงใด
  7. กิจกรรมนั้นจะเป็นเครื่องทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในสิ่งใหม่เพิ่มขึ้นอีกหรือไม่
- (ชัชชาภรณ์ เสนาลักษณ์ 2518 : 46)

จากการศึกษาความเห็นของบุคคลหลายคนที่สนใจวิธีการประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ ชัชชาภรณ์ เสนาลักษณ์ (2518 : 46) บุญส่ง เขี่ยมละออ (2524 : 10) สุภา หรุจิตทวิวัฒน์ (2526 : 32) พอสรุประวัติการประเมินผลการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้ดังนี้

1. การใช้แบบสอบถาม
2. การสังเกตปฏิบัติการของการทำ

3. สัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือผู้ร่วมกิจกรรม
4. ทั้งคณะกรรมการประเมินผลโดยเฉพาะ
5. อภิปรายผลการจัดของครู-อาจารย์ร่วมกัน
6. การประมาณค่า หรือการจัดอันดับ
7. การเยี่ยมชมระหว่างโรงเรียน

เกณฑ์ในการประเมินกิจกรรมเสริมหลักสูตรอย่างน้อยที่สุด ควรมีคุณสมบัติ 4 ประการคือ มีความยุติธรรม มีความเที่ยงตรง ความมีประสิทธิภาพ มีความเชื่อมั่น การประเมินผลเป็นกระบวนการศึกษาตรวจสอบโครงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทั้งแต่หลักการและเหตุผล เป้าหมาย บุคลากร สถานภาพ เนื้อหา วัสดุ อุปกรณ์ และเกณฑ์การประเมินผลโครงการที่กำหนดไว้ ตลอดจนการศึกษา การกำหนดวัตถุประสงค์ รูปแบบการประเมินผล วิธีการ การสร้างเครื่องมือ และมาตรการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ในเรื่องเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยผู้ที่เกี่ยวข้องดำเนินงาน ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภทคือ คณะกรรมการดำเนินการ ผู้บริหาร ครู-อาจารย์ กับบุคคลที่ช่วยเหลือค่าใช้จ่าย บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้สนใจทั่วไป และผู้ปกครอง

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

### ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีผู้ที่ศึกษาวิจัยมาเป็นเวลานาน และมีหัวข้อที่ศึกษาจำแนกออกได้เป็น การศึกษาประเภทของกิจกรรมเสริมหลักสูตร ความเป็นมาของการเสริมหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ปัญหาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวิจัยที่มีผู้ศึกษามาแล้วได้แก่

สุนทร โคตรบรรเทา (2506 : บทคัดย่อ) และทองสุข รัตนศรีวงศ์ (2506 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลายตามลำดับ ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ผลปรากฏว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนต่าง ๆ นั้น แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ สถานักเรียน และชุมนุมต่าง ๆ ได้แก่ชุมนุมวิทยาศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ กีฬา คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ทัศนศิลป์ ศิลปะ ดนตรี สวัสดิการ ห้องสมุด เป็นต้น

พูนศิริ เจริญพันธ์ (2514 : บทคัดย่อ) ได้สำรวจการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนสตรีศรีสุวิโยทัยซึ่งปรากฏผลเช่นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนสามเสนวิทยาลัย คือกิจกรรม 2 ประเภทคือ สถานักเรียนและชุมนุมต่าง ๆ สุภาพ สักยานันท์ (2517 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนสตรีวิทยา ผลปรากฏเช่นเกี่ยวกับการวิจัยที่กล่าวมาแล้ว คือการจัดสถานักเรียนและชุมนุมต่าง ๆ

งานวิจัยที่ศึกษาสำรวจในต่างจังหวัดมีผู้สนใจทำไว้หลายท่าน คือ อรรพรณ เวทย์เวทิน (2519 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรที่โรงเรียนต่าง ๆ จัดได้แก่ กิจกรรมทางด้านกีฬา ทางศาสนา และทางวิชาการ

สุมาลี แจนเกาะ (2519 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนมัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรที่โรงเรียนต่าง ๆ จัดได้แก่สถานักเรียน กิจกรรมทางด้านวิชาการ สังคม สงเคราะห์ กีฬา ศิลปะ ดนตรี สังคม ทัศนศิลป์ และศาสนา เป็นต้น

จากผลการวิจัยที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าภารกิจกิจกรรมเสริมหลักสูตรในประเทศไทยในระยะแรก ๆ นั้น สถานักเรียน ชุมชมทางวิชาการ แท้ก่อนภารกิจกิจกรรมขยายตัวมากขึ้นซึ่งมีกิจกรรมด้านการบำเพ็ญประโยชน์ สังคมสงเคราะห์ นันทนาการ และศาสนามากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการและสภาพของสังคม

กิจกรรมที่จัดทั้งหมดไม่ว่ากิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมนักเรียน ย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก คือเป็นวิธีช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านสติปัญญานั้นมีงานวิจัยบ่งบอกได้ถึงความสัมพันธ์กับส่วนอื่นไว้ดังนี้

ยุทธวีวัลย์ วิณิชจินดา (2513 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ในชั้นมัธยมศึกษา กลุ่มตัวอย่างคือครูสอนสังคมศึกษา จำนวน 30 คน นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2-3 โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ ในจังหวัดพระนคร จำนวน 8 โรงเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาที่ตรุนิยมจัดกันมากได้แก่ การให้นักเรียนติดตามเคลื่อนไหวประจำวันจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ จัดทำป้ายนิเทศ ป้ายประกาศ เกี่ยวกับสังคม สันทนาการและข่าวสำคัญ การเชิญวิทยากรมาบรรยาย การพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ ผลการวิจัยพบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีผลต่อการเรียนวิชาสังคมศึกษามาก

ผลงานวิจัยในต่างประเทศเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีดังนี้

จอห์น แฮโรน สกิลแมน (Skillman 1959) ได้ทำการวิจัยเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมในกิจกรรมเสริมหลักสูตรต่าง ๆ กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนราษฎร์ระดับมัธยมศึกษา ในประเทศญี่ปุ่น เขาได้ศึกษาจากนักเรียนโรงเรียนราษฎร์ 3 แห่ง ในกรุงโตเกียว กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จัด ได้แก่ สถานักเรียน ชุมชมหนังสือพิมพ์ การละคร คนตรี และชุมนุมสนใจพิเศษต่าง ๆ ผลการวิจัยพบว่า ผลการเรียนของนักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตร กับผลการเรียนของนักเรียนที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมจะแตกต่างกันผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้ที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม

โรเบิร์ต ที ฮัมฟรี (Humphrey 1967) ได้ศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีผลต่อการเข้าศึกษาอย่างใดบ้าง โดยศึกษาจากนักเรียน ครู ผู้ปกครอง เจ้าของโรงเรียน โดยศึกษาค้นคว้าแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ฮัมฟรี ได้แบ่งกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็น 10 ชนิดคือ กิจกรรมการท่องเที่ยว กิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ กิจกรรมการอ่าน กิจกรรมการทำอาหารบ้าน กิจกรรมการร้องเพลง กิจกรรมการทำงานนอกบ้าน กิจกรรมการฝีมือและงานอดิเรก กิจกรรมเกี่ยวกับโทรทัศน์ กิจกรรมเกี่ยวกับการภาพยนตร์ ผลการวิจัยปรากฏว่าเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ใช้เวลาร่วมกิจกรรมต่อไปนี้ค่อนข้างมาก เช่น อ่านหนังสือ ศิลปะ สังคม ขณะเดียวกันเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำใช้เวลาในการร่วมกิจกรรมแต่เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับโทรทัศน์ ร้องเพลง และเกมส์ต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่าง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับการอ่าน และวิชาภาษาอังกฤษ กับกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีค่าเป็นบวก แต่ความสัมพันธ์ระหว่าง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาอื่น ๆ ยกเว้นภาษาอังกฤษ กับกิจกรรมดูโทรทัศน์มีค่าเป็นลบ

อย่างไรก็ตามผลงานวิจัยบางเรื่องปรากฏผลในทางขัดแย้งกับผลที่กล่าวมาแล้ว เช่น ผลการวิจัยของ แสริสัน พรอยด์ สะเทียร์วอท (Stierwatt 1967) และผลวิจัยของศิรินันท์ ศรีอุทอง (2517 : บทคัดย่อ) ซึ่งทำให้มองเห็นว่าการวิจัยแต่ละครั้งแต่ละแห่งมักมีผลต่างกันเสมอ นั้นเพราะมีตัวแปรมากมายจึงพอสรุปได้ว่าการวิจัยส่วนใหญ่พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ดังนั้นทางโรงเรียนจึงควรจะสนับสนุนให้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้มากขึ้น

งานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีประเด็นในปัญหาสำคัญ ๆ เช่น ปัญหาความพร้อมในการจัด การเงิน ขาดแคลนอุปกรณ์และสถานที่ ตลอดจนการประเมินผล ดังตัวอย่างงานวิจัยคือ

ทองสุข รัตนทวีวงศ์ (2506 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพระนครและธนบุรี" ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากนักเรียนไม่มีความรู้ ความเข้าใจอย่างดีพอ ขาด

ความชำนาญในด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จากความร่วมมือจากสมาชิกและอาจารย์ที่ปรึกษา มีปัญหาค่าเงิน คือเงินไม่เพียงพอ เวลา สถานที่จำกัด ทำให้ไม่สะดวกแก่ครูและนักเรียนที่จะมาร่วมกิจกรรม ตลอดจนผู้ที่ให้การสนับสนุน ขาดการแนะนำและวางแผนที่ดี การแบ่งงานไม่ทั่วถึง ไม่มีการวางแผนระยะยาวและไม่มีการบันทึกผลงานไว้

เบญมาศ เพิ่มสุขศรี (2508 : บทคัดย่อ) ได้สำรวจปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรได้ผลดีไม่เท่าที่ควร เพราะเกิดจากปัญหาที่ว่านักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจัง กิจกรรมที่จัดไม่ตรงกับความต้องการและความสนใจของนักเรียน งบประมาณในการจัดไม่เพียงพอ

พูนศิริ เจริญพันธ์ (2514 : บทคัดย่อ) ได้พบปัญหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ของนักเรียนโรงเรียนสตรีศรีสุริโยทัย คือนักเรียนไม่ให้ความสนใจในการร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรมากนัก เนื่องจากผู้ที่ริเริ่มจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรคืออาจารย์ หัวหน้าหมวดวิชา มีใช้ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันจัด และการจัดกิจกรรมมักจัดในวันหยุด ซึ่งเป็นวันที่นักเรียนต้องการพักผ่อน และทำการบ้าน ตลอดจนการวางแผนงานและโครงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่มีการวางแผนและระเบียบข้อบังคับที่รัดกุม สุภาพ สัตยานนท์ (2517 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของนักเรียนสตรีวิทยาที่มีต่อกิจกรรมเสริมหลักสูตร" ได้พบข้อบกพร่องในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรคือ เวลาที่จัดมีน้อย นักเรียนไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน กิจกรรมที่จัดไม่น่าสนใจ

การวิจัยในต่างประเทศที่สำรวจเกี่ยวกับปัญหาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีดังนี้

โจเซฟ เอ็ดวาร์ด คูซาน (Doohan 1969) ศึกษาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนคานันปัญหา และการประเมินผลการจัดกิจกรรมของนักเรียนมัธยมศึกษา 4 แห่ง ในรัฐเมน (Maine) ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ อาจารย์ที่ปรึกษามีจำนวนไม่เพียงพอ การประสานงานของสถานศึกษาและหน่วยงานของชุมชนมีน้อยเกินไป การเปลี่ยนแปลงของสังคมเร็ว ทำ

ให้มีช่องว่างระหว่าง ผู้ใหญ่และวัยรุ่น เวลาในการจัดกิจกรรมมักใช้เวลาเรียน มีนักเรียนบางส่วนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ เพราะใช้เวลาเกือบทั้งหมดเคร่งเครียด อยู่กับการเรียน มีปัญหาในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้กิจกรรม

เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนระดับประถมศึกษา กรุงเทพมหานคร นั้น มีผู้วิจัยไว้ได้แก่ วสันต์ พรหมบุญ (2522 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ "โปรแกรมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในโรงเรียนประถมศึกษา ในเขต กรุงเทพมหานคร" ผลของการวิจัยพบว่าจุดมุ่งหมายในการจัดที่สำคัญคือ เพื่อส่งเสริมทักษะต่าง ๆ เช่นทักษะการเป็นผู้นำ ผู้ริเริ่มในการจัดกิจกรรม การบริหารการเงินที่นำมาจัดได้มากจากงบประมาณและเรียกนักเรียน เวลาที่ดำเนินการขึ้นอยู่กับชนิดของกิจกรรมส่งเสริมการเป็นผู้นำและการปกครองตนเอง การบำเพ็ญประโยชน์และสังคม สงเคราะห์ ศาสนาและประเพณี ลูกเสือและเนตรนารี วิชาการปัญหาในการจัดกิจกรรม อาจารย์บางคนไม่ให้ความร่วมมือ อุปสรรคไม่เพียงพอ ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมเสริมหลักสูตรเท่าที่ควร นักเรียนเองก็ไม่ให้ความสนใจ ไม่เข้าใจและไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมเสริมหลักสูตร

จากผลงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรซึ่งเป็นการจัดนอกเวลาเรียนทั้งหมดนั้นมีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียนต่อการพัฒนาการทางร่างกายจิตใจ หรืออาจสรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องจัดให้แก่ นักเรียนเป็นอย่างยิ่ง จนกระทรวงศึกษาธิการได้บรรจุไว้ในโครงสร้างหลักสูตร โดยจัดให้นักเรียนมีการเรียน การทำกิจกรรมในเวลาเรียน และนอกเวลาเรียน เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาเป็นแนวคิดในการจัดกิจกรรมนักเรียนและหาแนวทางแก้ไขปัญหาค้นพบที่พบในโรงเรียนระดับต่าง ๆ และเพื่อให้การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ



## ลักษณะความเป็นพลเมืองดี

### ความหมายของความเป็นพลเมืองดี

ความเป็นพลเมืองดี มีผู้ที่ได้ให้ความหมายไว้มากมายหลายคน แต่ที่น่าสนใจและอาจจะยกมากล่าวได้ในที่นี้คือ สนิท เกษะศิริ (2507:68) ได้กล่าวถึงความหมายไว้ว่า พลเมืองดีคือคนที่ได้รับการยกย่อง โดยพิจารณาถึงคุณธรรมมากกว่าคุณวุฒิและฐานะ เป็นผู้ประพฤติชอบและบำเพ็ญประโยชน์แก่บ้านเมือง ซึ่งถ้าจะสรุปตามพุทธบัญญัติก็น่าจะสรุปว่า พลเมืองดีคือผู้ทำดีละเว้นความชั่ว ซึ่งอาจทำได้ดังนี้ คือรู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี รู้จักใช้สิทธิของตนโดยสุจริต รู้จักบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ การไม่ทำผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย ผิดประเพณี หมกมุ่นในอบายมุขสิ่งเสื่อมเสียต่าง ๆ

แผนกการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ได้เน้นความเป็นพลเมืองดีในแง่ของการ "มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ"

ทองเคื่อน พันธุนาวิน (2524 : 1) ได้ให้ความหมายความเป็นพลเมืองดีว่า "ลักษณะความเป็นพลเมืองดีคือ การเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง นั่นคือมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน"

ไบรอน จี. มาเซียลาส (Massialas 1969: 124) กล่าวว่า พลเมืองดีจะต้องมีความรู้ เป็นมิตรกับคนทั่วไป ร่วมมือกันทำงานตามปกติ และต้อง มีทัศนคติและนิสัยอันพึงปรารถนาของสังคม

เชอร์วู้ด (Sherwood 1947 : 1124-112e) ได้กล่าวไว้สรุปได้ว่า การเป็นพลเมืองดีคือ การเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว กล่าวคือ ต้องมีความเคารพนับถือ เชื่อฟังซึ่งกันและกัน มีความเมตตาากรุณา ทำงานในส่วนที่เป็นหน้าที่ของตน ไม่ละเลถ์วัน ต้องเป็นที่พึ่งพาอาศัยของคนอื่นได้เป็นสมาชิกที่ดีของโรงเรียน มีความตั้งใจเรียน มี

ความซื่อสัตย์ ยอมรับนับถือสิทธิของผู้อื่น เชื่อฟังผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบ รู้จักใช้สิทธิ  
ออกเสียงเลือกตั้ง เชื่อฟังกฎหมาย ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เคารพและยอมรับ  
นับถือความคิดเห็นของ คนส่วนรวม

ความเป็นพลเมืองดีเป็นสิ่งสำคัญสำหรับสังคมประชาธิปไตย เพราะลักษณะ  
พลเมืองดี จะเป็นกรอบในการดำรงชีวิตของชนในชาติให้ดำเนินไปอย่างมีกฎเกณฑ์  
และแนวทางที่ดีของพลเมืองในชาติ ประพฤติปฏิบัติไปตามครรลองที่ถูกก้องเหมาะสม  
และสนองความต้องการของประเทศชาติเป็นส่วนรวม สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องใช้เวลาใน  
การฝึกฝนตลอดชีวิตเพื่อความสงบสุขของชีวิตในที่สุด

#### คุณสมบัติและ ลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

ในเรื่องคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีเป็นสิ่งปรารถนาของคนทั่วไปใน  
สังคม เพราะคนที่ดีเท่านั้นที่จะปลอดภัยและรอดพ้นจากกฎระเบียบข้อบังคับ มีต้อให้ได้  
รับโทษและความทุกข์ทรมาน และยังผลให้เกิดความสงบสุขแก่สังคมอีกด้วย มีผู้ที่กล่าว  
ถึงคุณสมบัติและลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้หลายท่าน ได้แก่

พุทธทาส ภิกขุ (2517) กล่าวโดยสรุปว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดีควรมี  
ลักษณะดังนี้คือ ไม่เห็นแก่ตัว เชื่อฟังพระธรรม กินคืออยู่ดีพอควร เก็บหอมรอมริบ ไม่  
เกียจคร้านการทำงาน เชื่อเหตุผล มีความเป็นวิทยาศาสตร์

สุนน อมรวิวัฒน์ (2519 : 3) กล่าวถึงคุณสมบัติของพลเมืองดี ควรมีคุณ  
สมบัติดังนี้คือ

1. เป็นผู้ที่มีความเข้าใจในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักสิทธิหน้าที่
2. เป็นผู้มีศีลธรรม มีความภูมิใจในความเป็นไทย
3. เป็นผู้ที่จัดระบบชีวิตของตนได้อย่างเหมาะสมกับฐานะ
4. เป็นผู้ที่มีความรักชาติ ศาสนา จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์
5. เป็นผู้ที่รักสงบ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีเหตุผล

พนัส หันนาคินทร์ (2520 : 106-113) เห็นว่าคุณลักษณะที่น่าจะปลูกฝังให้นักเรียนคือ "ความยึดมั่นในวัฒนธรรม มีค่านิยมที่ดีงามของไทย รู้จักสิทธิหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย มีความสามัคคี มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณ ฉลาด รู้จักคิดอย่างรอบคอบ และถูกต้องตามทำนองคลองธรรม รู้จักแก้ปัญหา รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและผู้อื่น รู้จักมนุษยสัมพันธ์"

ในต่างประเทศ มีผู้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีไว้มากพอสมควร ที่พอจะนำมากล่าว คือ ฮิวส์ (Hughes 1959 : 21) ได้กล่าวว่า พลเมืองดีจะต้องมีคุณสมบัติดังนี้คือ ต้องรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ประเทศตน ต้องใช้สิทธิต่าง ๆ โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ กล้าหาญ สุภาพเรียบร้อย มีปัญญาดี รู้ว่าตนมีสิทธิความผูกพันแห่งสิทธิตามรัฐธรรมนูญแห่งชาติและรัฐ ต้องรู้กฎหมาย มีส่วนร่วมในการประกันเสรีภาพ ความปลอดภัยและทรัพย์สินส่วนตัว มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดี มีสิทธิและหน้าที่ จะต้องจงรักภักดีต่อประเทศของตนทั้งในยามสงครามและในยามสงบ ร่วมมือกับพลเมืองอื่น ๆ ในการทำงานในสิ่งที่ดีที่ชอบให้สำเร็จและมีความรักชาติ

เฟธและพรานน์ (Faith and Brown 1951 : 474-484) ได้กล่าวว่า ผู้ที่จะเป็นพลเมืองดีได้นั้นต้องมีคุณสมบัติดังนี้คือ เป็นผู้มีความสุขพลีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ดี มีความประพฤติดี ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีเมตตา กรุณา เสียสละ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ควบคุมตัวเองได้ เชื่อถือไว้ใจได้ จงรักภักดีต่อชาติ และรักษาความสะอาด รู้จักใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งหรือออกเสียงประชามติอย่างฉลาดมีเหตุผล ต้องมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติต่อสาธารณะ

จากคำกล่าวต่าง ๆ ที่เสนอไว้แล้วจะเห็นว่า เน้นคุณธรรมเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีไว้หลายด้าน พอสรุปได้คือ ด้านสุขภาพอนามัยของตน ด้านสังคม ในเชิงโครงสร้าง ด้านลักษณะนิสัยและประเพณีวัฒนธรรม ด้านความต้องการและด้านจิตวิทยา ดังนั้นลักษณะความเป็นพลเมืองดีจึงน่าจะหมายถึง ลักษณะนิสัยของบุคคลซึ่งกระทำต่อสิ่งต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับลักษณะของสังคม โดยแสดงออกในรูปของพฤติกรรมต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม หรือสิ่งแวดล้อม

ลักษณะต่าง ๆ ที่มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับบุคคลดังกล่าวแล้วเห็นว่าสมควรที่จะปลูกฝังหรืออบรมให้แก่พลเมืองของประเทศโดยเริ่มตั้งแต่วัยเด็กเรื่อยมาจนกระทั่งถึงวัยผู้ใหญ่ และมีการปฏิบัติกันอย่างจริงจังด้วยทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ เพราะว่าการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง จะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายต้องอาศัยความมีประสิทธิภาพ ความซื่อสัตย์ซึ้ง ความเป็นระเบียบ ความตรงต่อเวลา ความมีชัยสิทธิ์ ความซื่อสัตย์สุจริต การใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ความมั่นใจในตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคมและอื่น ๆ ของคนในประเทศ (วีรยุทธ วิเชียรโชติ 2510 : 59)

### แนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อความเป็นพลเมืองดี

การจัดการเรียนการสอนในต่างประเทศเพื่อการฝึกอบรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาในสหรัฐอเมริกาให้เป็นพลเมืองดีนั้น เอ็ดการ์ บรูซ (Bruce 1952 : 36) ได้เสนอวิธีการให้เด็กเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวประชาธิปไตย โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เข้าช่วย เช่น สโมสร โครงการ สถานักเรียน คณะกรรมการและสถานการณอื่น ๆ ที่ต้องการ ความสุภาพ การยอมรับนับถือและการร่วมมือ นักเรียนจะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากสิ่งเหล่านี้โดยการเรียนรู้ เพื่อที่จะยอมรับความรับผิดชอบและตระหนักว่าพลเมืองดีต้องการยอมรับในหน้าที่ และพันธะระหว่างกันและกัน การยอมรับนับถือผู้อื่น ความซื่อสัตย์ในบริการที่หน่วยงานทางสังคมจัดให้ การใช้กระบวนการกลุ่มและโครงการเกี่ยวกับชุมชน สิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับนักเรียน

การที่จะจัดการเรียนการสอนเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เป็นพลเมืองดีจำเป็นต้องอาศัยความพร้อมทางปัจจัยต่าง ๆ นับตั้งแต่ สถาบันการศึกษาของเยาวชน ซึ่งเท่าที่เห็นก็คือโรงเรียน เป็นสถาบันที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนและมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมมากที่สุด ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องระมัดระวังในการฝึกฝนความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน และจากรายงานการวิจัยทางการศึกษาหลายครั้งพบว่าการสอนอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผน (Formal Instruction) ในวิชาหน้าที่พลเมือง ได้ผลเพียงเล็กน้อยในการพัฒนา

ค่านิยมและพฤติกรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้เป็นพลเมืองดี แต่สภาพแวดล้อมทั่วไปในโรงเรียน และชุมชนก็มีความสำคัญในการฝึกอบรมให้แก่ักเรียนมาก ครูทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมและยอมรับวัตถุประสงค์ในการจัดโปรแกรมการสอนร่วมกัน ในการวางแผนการสอนนี้จะต้องยอมรับการเรียนรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์มีผลสำคัญต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี โรงเรียนจึงควรส่งเสริมกิจกรรมในโรงเรียนให้มีความหมายและเกิดประโยชน์ค่ามวัตถุประสงค์ ในขณะที่เกี่ยวกับแบบเรียนก็ยังมีสำคัญอยู่จึงควรจะใช้อ่านประกอบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจขึ้น โครงการที่จัดขึ้นเมื่อสอดคล้องกับวัตถุประสงค์แล้วจะก่อให้เกิดอุดมคติ ความรักชาติ และเป็นแนวทางเพื่อให้เด็กเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคม

วิลเลียม แทรมบูรีโน (Trambeurino 1966: 245-247) ได้กล่าวถึงการศึกษาความเป็นพลเมืองดีว่า เด็กที่จบจากโรงเรียนมัธยมในแต่ละปียังมีความรู้เรื่องสิทธิหน้าที่ของคนเราก่อนบุคคลและต่อสังคมน้อยมาก อาจเป็นการเรียนรู้ในห้องเรียนไม่สอดคล้องกับชีวิตนอกโรงเรียน ทำให้สิ่งที่เรียนไปแล้วเหมือนประสบการณ์หลุด ดังนั้นการสอนความเป็นพลเมืองดีจะต้องมีการปฏิบัติ การเรียนจากตำราอย่างเดียวไม่เพียงพอและไม่ไฉนผล จากการวิจัยปรากฏว่าในด้านการศึกษาจริงนักเรียนปฏิบัติด้วยการร่วมกิจกรรมกับชุมชนต่าง ๆ การเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน สภานักเรียน การแสดงออกในบทบาทของนักเรียนในระบบประชาธิปไตย นักเรียนทำในระดัปลาบกลางเท่านั้น การได้แสดงความคิดเห็นการวิจารณ์ การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น จะเป็นผลต่อการปลูกฝังระบอบประชาธิปไตยในโรงเรียน

จากการศึกษาของผู้ที่มีความรู้ทำให้ทราบว่า การจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดความเป็นพลเมืองดีหรือลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้นั้นจำเป็นต้องมีแนวความคิดที่ลึกซึ้งและมีความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนมาก เพราะการจัดให้เรียนรู้โดยการใช้ตำราหรือการเรียนเพียงในห้องเรียนอย่างเดียวจะทำให้นักเรียนหมดโอกาสที่จะเกิดความเป็นพลเมืองดีได้ จากคำกล่าวของท่านจะมีความเห็นตรงกันว่า การศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดลักษณะความเป็นพลเมืองดีต้องเรียนโดยการปฏิบัติหรือฝึกหัดอบรมเท่านั้น จึงจะเกิดลักษณะตามต้องการได้ แต่มีปัญหาวางอย่างที่ว่า การเปิดโอกาสให้นักเรียนหรือร่วมกิจกรรมยังอยู่ในวงแคบไม่สามารถขยายวงออกไปได้ นั่นคือ โอกาสที่จะแสดงออกของนักเรียนยังมีน้อยมาก

### ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะความเป็นพลเมืองดีเป็นสิ่งที่ควรสร้างเสริมให้แก่คนในชาติ แต่ถ้าคนในชาติมิได้ไฝ่หาความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องนี้เลย การสร้างเสริมก็จะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน มีผู้ทำการวิจัยในเรื่องนี้คือ สมจิตร วัฒนคุลัง (2515 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่อง "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม" เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีต่างกัน ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนหญิงมัธยมศึกษาสายสามัญมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีโดยเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนชายในโรงเรียนสายสามัญ และนักเรียนหญิงโรงเรียนมัธยมแบบผสมล้วนซึ่งนักเรียนกลุ่มอื่น ๆ นั้นมีความรู้ความเข้าใจไม่แตกต่างกัน นักเรียนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจ ประชาธิปไตยและการปกครองถูกต้อง

เมื่อมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องลักษณะความเป็นพลเมืองดีแล้ว สิ่งที่จะละเสียมิได้คือ คุณลักษณะซึ่งเป็นตัวชี้บอกถึงคุณภาพของคนอันได้แก่ ลักษณะความเป็นพลเมืองดีคือ ความมีคุณธรรม การมีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ มีความขยันหมั่นเพียร ตลอดจนการรักษาระเบียบวินัย ลักษณะเหล่านี้มีผู้กระทำการวิจัยไว้ในลักษณะต่าง ๆ คือ

คุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดี เป็นสิ่งที่ควรยกขึ้นมากล่าวก่อน เพราะการจะเป็นพลเมืองที่ดีจำเป็นต้องเป็นผู้ที่พร้อมด้วยคุณธรรมหลาย ๆ ประการ ดังเช่น ชาลี ลัทธิ (2507 : 61-65) ได้ศึกษาคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีบางประการจากนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่สี่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 291 คน และกำหนดคุณธรรมต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดี 10 ด้านคือ คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ คุณธรรมที่มีต่อตนเอง คุณธรรมที่มีต่อศาสนา คุณธรรมด้านการเรียน คุณธรรมที่มีต่อชุมชน คุณธรรมที่มีต่อผู้อื่น คุณธรรมที่มีต่อครอบครัว คุณธรรมด้านมนุษยธรรม คุณธรรมด้านอำนาจ คุณธรรมที่มีต่อประเทศชาติ ปรากฏว่าเด็กชายและเด็กหญิงมีความเห็นในคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีสอดคล้องกันทุกประการ

สุพัตน์ มนัสไพบุลย์ (2522 : 111-119) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความรู้จักกาลเทศะ และมารยาท ความเชื่อเพื่อความมีระเบียบวินัย กับกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาผู้ใหญ่ในเขตการศึกษา 1 ในด้านความรู้ก่อนมาครุฐาน คุณธรรมของสังคมและพฤติกรรมจริงของคุณธรรมของบุคคล ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมด้านความรู้จักกาลเทศะและมารยาทมีมาตรฐานสูงกว่าคุณธรรมด้านอื่น ส่วนพฤติกรรมจริงทางคุณธรรมปรากฏว่าด้านความเชื่อเพื่อและความซื่อสัตย์น้อยกว่าด้านอื่น คุณลักษณะอีกประการหนึ่งคือความรับผิดชอบของพลเมืองดีที่พึงมีและนำมาใช้ อันเป็นคุณธรรมสำคัญที่น่าส่งเสริม จรรยา สุวรรณพัก (2521 : 28) ได้ให้ความหมายความรู้สึกรับผิดชอบหมายถึง ลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้ปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริต ความเป็นคนมีความรับผิดชอบสูงนี้เป็นลักษณะที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่นสงบสุข นอกจากนั้นความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศอีกด้วย

ยุพา อานันท์สิทธิ์ (2515 : 28) ได้ให้คำนิยามของความรู้สึกรับผิดชอบว่าเป็นบุคลิกลักษณะของบุคคล ซึ่งเมื่อปะทะสัมพันธ์กับสภาพหรือบุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกมารวม ๆ กัน ด้วยการทำงานขยันขันแข็ง มากับันไม่ทอดเลย ต่อสู้อุปสรรค เป็นที่ไว้วางใจ มีความปรารถนาที่จะทำให้ดีกว่าเดิมควบคุมตนเองได้ มีวินัยในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง และยึดมั่นในกฎเกณฑ์

ความซื่อสัตย์เป็นคุณสมบัติที่พลเมืองดีพึงมี เพราะ เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความมีศีลธรรมหรือคุณธรรมประจำใจ มีแนวการทำหรือพูดตรงไปตรงมาตามที่ได้ตกลงหรือหลักการที่ตนได้ทำไว้ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ซึ่งปรากฏอยู่ในผลงานของกาญจนา ควรสุภา (2516 : 7) ซึ่งกล่าวโดยสรุปว่า การอบรมเด็กแต่ละเพศย่อมจะต้องแตกต่างกัน เพราะสังคมมีค่านิยมให้หญิงและชายมีพฤติกรรมเหมือนกัน ผลจากการศึกษาพบว่าเด็กหญิงจะถูกสังคมเข้มงวดความประพฤติจึงมีความรู้สึกอายมากที่ถูกลงโทษ เพราะขาดความซื่อสัตย์

ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระหว่างความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบอันเป็นองค์ประกอบของลักษณะของความเป็นพลเมืองดีเหมือนกัน ในเรื่องนี้มีผู้วิจัยไว้คือ สมโชค พูลนาม (2523 : 48) ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างความซื่อสัตย์กับความรับผิดชอบต่อ ผลปรากฏว่าความซื่อสัตย์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรับผิดชอบต่อ ทั้งนี้เพราะคุณลักษณะของความรู้สึกรับผิดชอบจะควบคุมพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ให้ลดลง การทำอะไรไม่ถูกต้องหรือไม่ซื่อสัตย์นั้นเท่ากับเป็นการไม่รับผิดชอบต่อสังคม ฉะนั้น ถ้าสามารถสอนและปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบต่อสูง เมื่อใดความซื่อสัตย์ก็จะตามมา

การรักษาระเบียบวินัยเป็นปัญหาสำหรับสังคมไทยมาก เพราะคนเราขาดระเบียบวินัย วินัยทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย การที่ประชาชนในชาติจะมีวินัยทางสังคมให้ได้นั้นจำเป็นต้องได้รับการปลูกฝังและอบรมมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งย่อมนำความว่า สถาบันครอบครัวอันเป็นสถาบันขั้นมูลฐานของสังคมมีบทบาทสำคัญที่ช่วยส่งเสริม ปลูกฝัง อบรม ให้บุคลิกภาพดังกล่าวได้รับการพัฒนามากขึ้น หากประชาชนในชาติขาดการปลูกฝังอบรมดังกล่าวจะทำให้การขาดวินัยทางสังคมซึ่งจะเป็นสาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ประเทศล้าหลัง เป็นสภาพที่แสดงออกของความบกพร่องทางวัฒนธรรม (นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ 2516 : 4)

พฤติกรรมของบุคคล เป็นเครื่องชี้บอกถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีได้อย่างชัดเจน ดังคำที่ว่า "สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล" พฤติกรรมเหล่านี้จะหมายถึงพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในฐานะ เป็นพลเมืองดี

สมพงศ์ สอนสุภาพ (2521 : 195-201) ได้ศึกษาวิจัยความติกรวบยอกเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า เด็กมีความติกรวบยอกที่แสดงให้พฤติกรรมที่พึงประสงค์คือ มีความรับผิดชอบต่อ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ การมีวินัยในตัวเอง การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม การมีใจกว้าง การนับถือความยุติธรรม การเคารพกฎหมาย และที่ความติกรวบยอกที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมที่ไม่พึง



ประสงค์ในค่านมีความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ การทำงานเป็นหมู่คณะ การประนีประนอม การนับถือความยุติธรรม การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การเคารพในเสรีภาพของบุคคล การเคารพกฎหมาย การมีความรักชาติ

ไค้กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีแล้ว เมื่อหันมาพิจารณาถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบที่มีส่วนช่วยสร้าง เสริมให้เกิดลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งประกอบกันเข้าเป็นพลเมืองดี ก็จะต้องสรุปผลจากการวิจัยของสุจิต มัชฌานนท์ (2524 : 30-31) ไค้ทำการวิจัยเรื่อง "องค์ประกอบที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาผู้ใหญ่ในโครงการการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานในจังหวัดเชียงใหม่" โดยมีวัตถุประสงค์จะศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะช่วยสร้างเสริมความเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียน ที่โครงการให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ในโครงการ เบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานไค้กระทำอยู่และเอาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นองค์ประกอบอันหนึ่งด้วย เกณฑ์ความเป็นพลเมืองดีมี 8 ประการ (แนวคิดของคลุสเมียร์กับริบเบิ้ล 1971) คือความเชื่อมั่นในตนเอง การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเป็นผู้นำและผู้ตาม การปฏิบัติตามกฎหมายของความพลอดกภัย การมีสุนนิสัยที่ดี การรู้จักรักษาของส่วนตัวและของสาธารณะ การเคารพสิทธิ์ของผู้อื่น และความเป็นสุภาพชน ผลการวิจัยปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเป็นพลเมืองดี ไค้แก่ ความพลอดกภัย สุภาพ การรักษาทริพย์สมบัติ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเคารพกฎเกณฑ์และสิทธิของผู้อื่น คุณลักษณะผู้นำและผู้ตาม

คาร์ตัน สิริวิริยะกุล (2525 : 71-78) ไค้ศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในทัศนะของครูประจำชั้นและผู้ปกครองในกรุงเทพมหานคร ไค้แก่คุณลักษณะที่แบ่งคุณลักษณะที่จะศึกษาเป็น 6 ด้านคือ ด้านการเรียน ด้านสุขภาพอนามัย ความพลอดกภัย ด้านเศรษฐกิจ ด้านอุปนิสัยบุคลิกภาพ ด้านสมาชิกที่ดีของครอบครัว ด้านพลเมืองดีของชาติ ผลการวิจัยพบว่าครูประจำชั้นและผู้ปกครองมีความเห็นตรงกันคือ

1. ด้านการเรียน คุณลักษณะที่สำคัญมาก ไค้แก่ ขยัน ตั้งใจ มีความรับผิดชอบ อยากรู้อยากเห็น กล้าซักถามครู
2. ด้านสุขภาพอนามัย ความพลอดกภัย คุณลักษณะที่สำคัญมากไค้แก่ มีร่างกาย

แข็งแรง สุขภาพจิตสมบูรณ์ รู้จักป้องกันและรักษาสุขภาพส่วนตนและส่วนรวม

3. บ้านเศรษฐกิจ รู้จักใช้ รู้จักดูแลรักษาสิ่งของทรัพย์สินสมบัติ
4. บ้านอุปนิสัย บุคลิกภาพ ได้แก่ มีคุณธรรม มีความรักใคร่สามัคคี รับผิดชอบหน้าที่ เชื่อมมั่นศรัทธาศาสนา
5. บ้านสมาชิกที่ดีของครอบครัว ได้แก่ รักและใกล้ชิดสนิทสนมกับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง
6. บ้านพลเมืองดีของชาติ เคารพปฏิบัติตามกฎหมาย ภูมิใจ รักและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ลักษณะความเป็นพลเมืองดี ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะของสถานการณสังคมนหรือในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยก็ตาม เป็นคุณลักษณะที่เป็นนามธรรม มิได้อยู่ในตัวบุคคล แต่จะตัวบุคคลได้ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการฝึกหัดอบรมและปฏิบัติจึงจะเกิดขึ้นได้ และการเกิดคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดียังมีองค์ประกอบอื่น ๆ อีกมากมายที่จะมีส่วนให้เกิดขึ้นมากหรือน้อย เหมาะสมหรือไม่ เช่น อายุ เพศ วัย และฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนศาสนา สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งคือ สถาบันที่จะช่วยให้เกิดคุณลักษณะดังกล่าวได้แก่ สถาบันการศึกษาทุกระดับ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีลักษณะจำต้องสังคมนให้มากที่สุด จึงจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคคล หรือเยาวชนที่ศึกษาอยู่ ได้ดีและเหมาะสมที่สุด

#### ผลงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี

มีนักวิจัยมากมายหลายท่านที่ทำการวิจัย เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี แต่ที่จะเสนอมีสาระเกี่ยวกับการศึกษาความเป็นพลเมืองดี ความคิดเห็นและทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี ความสำคัญหรือบทบาทของโรงเรียนที่มีต่อการให้การศึกษหรือถ่ายทอดคุณคตินในค่านพลเมืองดี ตลอดจนการศึกษาถึงปัญหาการอบรมความเป็นพลเมืองดี ซึ่งมีตัวอย่างดังต่อไปนี้



วิลเลียม แทมบรูรีโน (Tambrurino 1966: 245-247) เขียนบทความในสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับการศึกษาความเป็นพลเมืองที่ว่า เด็กที่จบโรงเรียนมัธยมไปแต่ละปีนั้น ยังมีความรู้ในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของตนต่อสังคม และบุคคลอื่นน้อยมาก ก่อให้เกิดปัญหาการเพิ่มของอาชญากรรม และการกระทำผิดกฎหมายต่าง ๆ ผู้เขียนได้เสนอแนะว่า เหตุที่เป็นเช่นนั้น อาจเป็นเพราะสิ่งที่นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองคือในห้องเรียน ไม่สอดคล้องกับชีวิตนอกโรงเรียน ทำให้สิ่งที่เรียนรู้ไปแล้วเป็นเหมือนประสบการณ์หลอก ๆ ดังนั้นการสอนความเป็นพลเมืองดี จะให้นักเรียนเรียนจากแบบเรียนอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการปฏิบัติด้วย โรงเรียนต้องสนับสนุนการสอนที่ก่อให้เกิดความคิดริเริ่มด้วยความภาคภูมิใจในห้องเรียนให้นักเรียนได้มีโอกาสร่วมจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยใช้ห้องเรียนเป็นเสมือนห้องทดลอง และนำแหล่งวิทยากรในชุมชนเข้ามาในโรงเรียน แต่อย่างไรก็ตามโรงเรียนควรจัดโอกาสให้นักเรียนได้ไปสู่เหตุการณ์จริง ๆ ที่กำลังเป็นอยู่ เพื่อเตรียมนักเรียนให้สามารถดำเนินชีวิตตามวิถีทางประชาธิปไตย ความที่ชุมชนต้องการ เพราะกำลังก้าวไปสู่โลกของผู้ใหญ่ ถ้าเขาไม่มีโอกาสที่จะฝึกฝนแล้ว ความรับผิดชอบต่อสังคมก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้

ความสำคัญของความเป็นพลเมืองดี มีผลต่อปัญหาของสังคม ถ้าประชาชนมีความรับผิดชอบและมีทัศนคติที่ดีต่อความเป็นพลเมืองดีแล้ว ปัญหาของสังคมก็จะน้อยลง หรืออาจจะไม่เกิดปัญหาเลยก็ได้ ดังผลการวิจัยของ เอเมน (Ehmen) และ ชมิก (Schmik) ลี. เอส. เอเมน (Ehmen 1968: 3-7) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables upon the Political Socialization of High School Students." โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ตัวแปรที่มีผลต่อความคิดเห็นทางการปกครองในสังคมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (High School) ผลการวิจัยพบว่า เด็กที่เรียนในชั้นเรียนที่ไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็นจะมีลักษณะความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของพลเมืองน้อยกว่าเด็กที่เรียนในชั้นเรียนที่ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น มีโอกาสอภิปรายในห้องเรียน เนื่องจากเด็กที่มีโอกาสเรียนกับครูที่ใช้การสอนแบบสืบสวนอย่างมีเหตุผล (Critical Inquiry) จะมีโอกาสถก

เถียงแสดงความคิดเห็น อภิปรายปัญหาพร้อมกับครูหรือเพื่อน ๆ เด็กที่ได้รับความรู้  
 กระจ่างชัดจะช่วยให้มีลักษณะของพลเมืองที่ดีสมบูรณ์ ส่วน ฮีเลน จอย ชมิค  
 (Schmik 1973: 1499) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Study of Attitudes  
 Toward Citizenship as Reported by Suburban High School Students"  
 โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสำรวจทัศนคติของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่อยู่นอกเมือง  
 เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี ผู้วิจัยได้ออกแบบสอบถามไปยังนักเรียน  
 ระดับเกรด 9-12 ในโรงเรียน 3 แห่ง ที่อยู่นอกเมืองหลวง โดยเน้นความคิดรวบ  
 ยอดเกี่ยวกับประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองดี ความสนใจทางการเมือง ความเชื่อใน  
 หลักการของระบอบประชาธิปไตย และความคิดรวบยอด เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของ  
 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ไม่มีทัศนคติที่แตกค่างกันเกี่ยวกับความคิดรวบยอด  
 ทางประชาธิปไตย แม้จะมีพื้นฐานทางเพศ ระดับชั้นหรือประเภทของโรงเรียนมากนัก  
 และไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นของนักเรียนกับทัศนคติของพวกเขา ที่มีต่อความ  
 คิดรวบยอดเรื่องประชาธิปไตยหรือความเชื่อในหลักการประชาธิปไตย

การศึกษาอบรมลักษณะความเป็นพลเมือง จำเป็นต้องอาศัยสถานศึกษาในที่  
 นี้ก็คือ "โรงเรียน" ซึ่งนับว่ามีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการให้ประสบการณ์ การฝึกหัด  
 อบรม ดังนั้นผู้ทำการวิจัยไว้คือ

แคโรล ลี แองเกิลฮาร์ด (Englehardt 1970: 3882) แห่ง  
 มหาวิทยาลัยไอโอวา ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Common School and the  
 Ideal Citizen : Iowa 1876 - 1962 ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลจากรายงาน  
 และสิ่งพิมพ์ของ Iowa Department of Instruction และ Iowa State  
 Teachers Association ตลอดจนจับตาค่าปราศรัยสิ่งพิมพ์ของนักการศึกษา  
 แห่งไอโอวา วารสารของโรงเรียนและแบบเขียนที่ใช้ในไอโอวา ผลการวิจัย  
 พบว่า นักการศึกษาแห่งไอโอวา มีความเชื่อว่า โรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญของสังคม  
 ที่จะถ่ายทอดอุดมคติเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี โรงเรียนจะต้องเน้นในเรื่อง  
 ส่วนรวมมากกว่าบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะของพลเมืองดี มีความเชื่อมั่นในคำสอนของ  
 ศาสนาและโรงเรียนต้องร่วมมือกับสถาบันอื่น ๆ ในการปรับปรุงสังคม สร้างความ  
 ก้าวหน้าความเป็นระเบียบแก่สังคม

บอบ แอน เทลเลอร์ (Taylor 1974: 448-449) ได้เขียนบทความ เรื่อง "Is Citizenship Education Obsolete?" โดยให้ข้อเสนอแนะในการ จัดโครงการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองดังนี้

1. โรงเรียนจะต้องจัดประสบการณ์ภายในโรงเรียนให้กับนักเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาความรู้ ขณะเดียวกัน โรงเรียนจะต้องจัดให้มึนักเรียนมีประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับสังคมภายนอกโรงเรียนด้วย
2. สภาพแวดล้อมของโรงเรียนจะต้อง เปลี่ยนรูปใหม่เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ และให้นักเรียนฝึกความรับผิดชอบทั้งด้านการเรียนและการทำงาน เพราะจะหวังที่พึ่งครูเพียงคนเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้ และบ่อยครั้งที่ครูสังคมศึกษาไม่เคยใช้สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ควรเน้นให้เป็นรูปแบบของสังคมและแบบการเมืองซึ่งนักเรียนอาศัยอยู่
3. การสอนหน้าที่พลเมืองควรจะสร้างการเรียนรู้แบบวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม
4. โรงเรียนจะต้องสร้างค่านิยมพร้อม ๆ กับให้ความรู้แก่นักเรียน เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม และจะต้องสอนให้นักเรียนเข้าใจระบบการเมืองและระบบสังคม ซึ่งโรงเรียนอาจจำลองสภาพการณ์ต่าง ๆ ของสังคมขึ้นในโรงเรียนได้ เพื่อฝึกทักษะ ความรู้ ค่านิยมในสังคมให้กับนักเรียน
5. โรงเรียนจะต้องให้โอกาสนักเรียนที่จะแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในด้านการเมืองและอื่น ๆ โรงเรียนควรจัดหาข้อมูลให้นักเรียนต้องการทราบ เพื่อส่งเสริมความรู้

การให้การศึกษายอมรับลักษณะความเป็นพลเมืองดี ย่อมมีปัญหา อุปสรรคนับประการ และถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา ดังที่ชาร์ล คักลาส แครี่ (Charles Douglass Cary 1970:5493) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Education for Citizenship in the U.S.S.R." เป็นการวิจัยเกี่ยวกับการปัญหาการฝึกอบรมความเป็นพลเมืองดีแก่เยาวชน โดยการจัดการสอนในโรงเรียนของรัสเซีย โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา วิธีที่ใช้ในการวิจัยก็คือ การศึกษาวิเคราะห์แบบเรียน วัสดุสิ่งพิมพ์ที่ได้จากหน่วยงานทางการฝึกการศึกษาของรัสเซีย และใช้การสังเกต ความคิด ความรู้สึกที่เป็นผลมาจากผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ใน

รัสเซีย 2 เดือน ประกอบการวิจัยนี้ด้วย ผลการวิจัยพบว่า ในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของรัสเซีย พลเมืองจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและจะต้องผูกพันกับรัฐบาลนักเรียนจะมีความคิดไปในทางที่กำหนด กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อเด็ก รัฐบาลจึงพยายามอบรมกลุ่มเพื่อนให้เป็นไปในทางที่กำหนดไว้

จากผลงานวิจัยในต่างประเทศ จะพบว่าผู้ที่สนใจในเรื่องลักษณะความเป็นพลเมืองดีมักคำนึงถึงตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อลักษณะดังกล่าวเสมอ และถือว่าความรู้ความเข้าใจของพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญเท่า ๆ กับสถาบันที่ช่วยให้การอบรม ถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ผู้รับการศึกษา นั่นก็หมายความว่า โรงเรียนจะต้องจัดกิจกรรมที่จำลองจากประสบการณ์จริงให้ผู้เรียนได้มีโอกาสสัมผัส และ เป็นการเตรียมพร้อมผู้ส่งคนภายนอกอย่างแท้จริง



ศูนย์วิทยพัทยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย